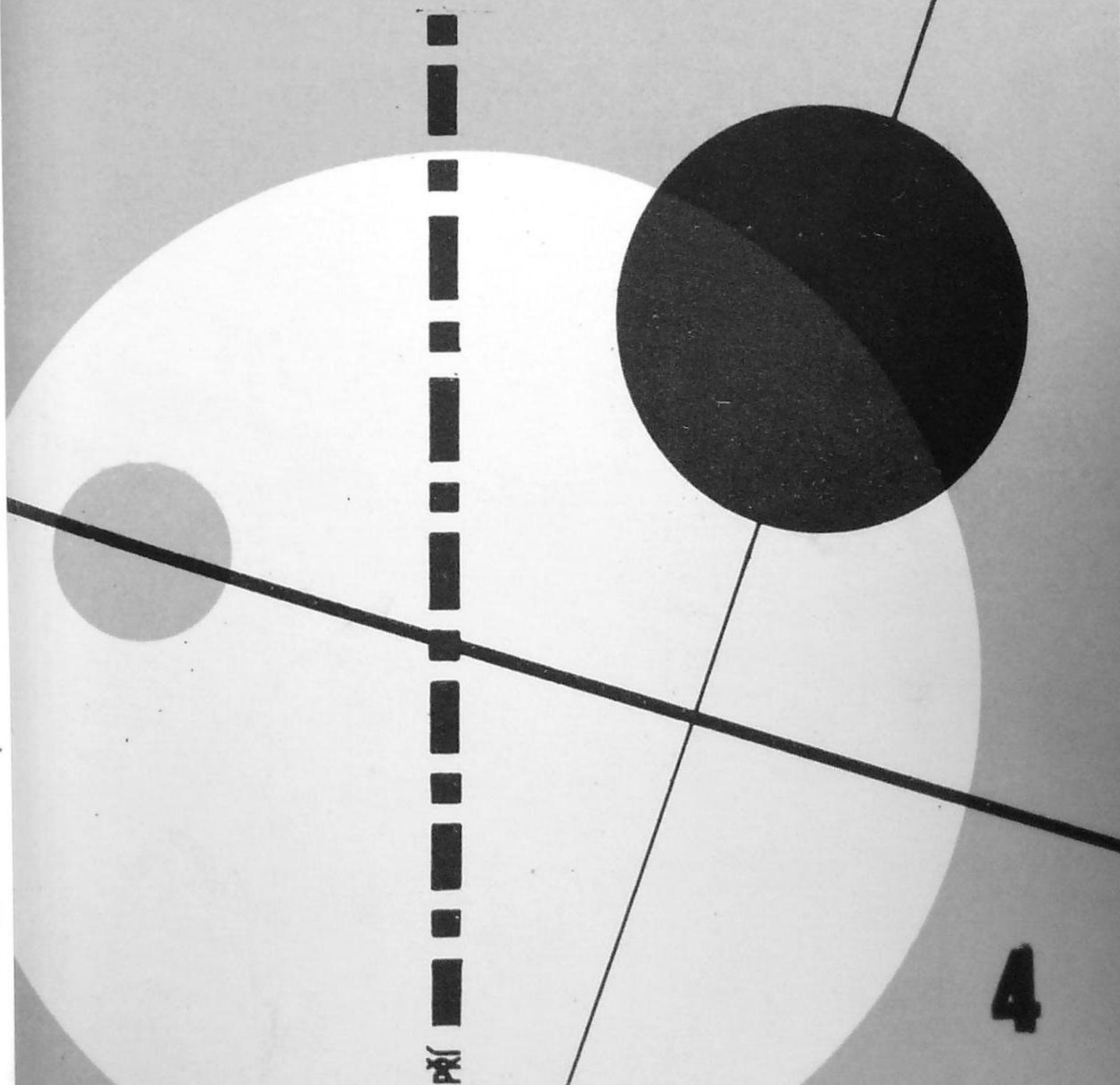

KOSMICKÉ ROZHLEDY

NEPERIODICKÝ VĚSTNÍK ČESKOSLOVENSKÉ
ASTRONOMICKÉ SPOLEČNOSTI PŘI ČSAV

K 50.výročí založení Čs.astronomické společnosti.

"Mám velkou radost nad značným počtem všech, kteří jste se sem dnes sešli a tím projevili též ochotu ku práci na poli populární astronomie v našich Čechách. Chovám v srdci přání, abychom se sešli častěji v dnešní těžké a vážné době, v době starostí a obav, abychom si po sousedsku popovídali o tom, co nás sem všechny přivábilo - o astronomii. Dále, abychom svoji přítomností přispěli k pospolitosti a k povznesení družnosti v našem spolku a zájem o astronomii šířili. Není to tak snadné udržetí spolek neustále na stejné výši. Výbor bude mít velmi těžkou práci.

Chceme-li, aby Společnost něco vytvořila, je potřebí, aby všichni členové dali své síly výboru k dispozici. Výbor chce spojití všechny lidi stejného smýšlení, které nadchla astronomie a uvést je na cestu, po které by kráčeli k cílům, které si Společnost vytkla. Je nás hodně, pravda, ale přec mnozí nevytrvají, jako je to při všem.

Doufám pevně, že to není poprvé, co jsme se v tak hojném počtu sešli. Přijďte vždy, když Vás výbor vyzve, proneste svá přání a stesky bez obalu, abychom se navzájem poznali a mohli spolu ruku v ruce pracovat".

Tato slova pronesl profesor české techniky dr.Fr.Nušl, jehož stých narozenin vzpomeneme v tomto roce, k účastníkům ustavující valné hromady ČAS.

Do dávného ohlasu laskavých a nabádavých slov mísí se nám vzpomínky na počátky a celou činnost České astronomické společnosti (od r.1938 Československé astronomické společnosti), která díky obětavosti a neutuchajícímu zájmu o astronomii svých mnohých členů přechkala různé překážky, nepřízeň některých období, a po reorganizaci jako Československá astronomická společnost při Československé akademii věd těší se z padesátiletého trvání své existence.

Stanovy Společnosti, vypracované ustavujícím výborem, byly zadány a beze změny schváleny c.k. místodržitelstvím pro království České výnosem ze dne 21.září 1917, č. 249.400.

Ustavující valná hromada, které se zúčastnilo 50 přihlášených členů, se konala 8. prosince 1917 o druhé hodině odpoledne v posluchárně prof. české techniky dr. Fr. Nušla v Náplavní ulici v Praze.

Z českých odborníků astronomů zúčastnili se tohoto jednání: J. J. Frič z observatoře "Žalov" u Ondřejova, prof. české techniky dr. Fr. Nušl, prof. dr. Boh. Mašek, prof. dr. Jar. Jeništa, dr. V. Rosický, dr. Jindřich Svoboda a adjunkt astronom. ústavu české university dr. Jiří Kavan.

Prvním předsedou Společnosti byl zvolen školní rada prof. Jar. Zdeněk, místopředsedou JUDr. Kazimír Šl. z Pokorných, jednatelem ing. Jar. Štych a pokladníkem ing. V. Rolčík. Funkci zapisovatele vykonával K. Anděl, knihovníka J. Klepešta.

Společnost nebyla založena z chvilkového nápadu, ale ze skutečné potřeby. Dávno předtím přednášky z oboru astronomie se těšily velké pozornosti a bylo několikrát projeveno přání, aby se astronomická práce v Čechách organisovala a uplatnila se také amatérská práce.

Předním úkolem České astronomické společnosti (zkráceně ČAS) bylo zřízení lidové hvězdárny v Praze. Dalšími úkoly bylo zřízení astronomické knihovny a čítárny a astronomického musea. Hlavní a nejdůležitější činností Společnosti bylo a podnes zůstalo pořádání populárně vědeckých přednášek z oboru astronomie pro širší veřejnost, učebních kursů, pozorování a členských schůzí s rozpravami o nových poznatcích v astronomii.

Česká astronomická společnost stala se sdružením odborníků i amatérů astronomů a tento stav trvá i dnes.

Plnou činnost mohla Společnost vyvinout až po skončení první světové války. Její prozatímní hvězdárna umístěná v Havlíčkových sadech (Gräbovce) byla zrušena r. 1923. Teprve r. 1926 jeden z dalekohledů byl umístěn ve věži Státní hvězdárny. Z projektu na vybudování hvězdárny v Riegrových sadech na Vinohradech sešlo (1927) a byl přijat návrh na adaptaci obecního domu čp. 205 na Petříně. Již v dubnu 1928 přesídlila Společnost do adaptované stavby a od června téhož roku byla zpřístupněna členům ČAS. V tomto roce byl získán dvojitý refraktor Zeiss za Kč 80 000,-. Hvězdárna dostala název Lidová hvězdárna Stefánikova a pro veřejnost byla otevřena 1.5.1929.

Počátkem února 1945 byla polovina místností zabrána německou Luftwaffe a v květnu při obraně Prahy byla hvězdárna těžce poškozena ostřelováním.

V roce 1953 byla hvězdárna převedena jako osvětové zařízení k Národnímu výboru Praha. V období 1929 - 1953 navštívilo hvězdárnu ČAS celkem 350 000 osob. Členové ČAS věnovali se pozorování oblohy dalekohledem (Měsíc, planety, dvojhvězdy, hvězdokupy, proměn. hvězdy, meteory a sluneční skvrny). Podle uveřejněných zpráv 1929 - 1949 vykonali členové ČAS na hvězdárně 32 345 pozorování.

Podle příkladu Prahy vznikaly od r. 1924 astronomické společnosti nebo jen kroužky, které se do roku 1953 staly místními odbory ČAS (v několika případech zůstalo jen při ustavení přípravného výboru) v těchto městech: Hradec Králové,

Č.Budějovice, Plzeň, Tábor, Rokycany, Poděbrady, Litomyšl, Chocen, Blatná, Brno, Hodonín, Holešov, Č.Těšín, Nový Jičín, Olomouc, Ostrava, Prostějov, Přerov, Třebíč. Valašské Meziříčí, Vsetín a Vyškov. Na Slovensku založena r.1937 Štefánikova astronomická společnost v Bratislavě. Pokus o založení astronomické společnosti byl i na Podkarpatské Rusi v Užhorodě.

Po druhé světové válce (1945 - 1950) byla Společnost podporována po krátký čas ministerstvem školství a kultury a Ústředním nár.výborem městě Prahy. Byly odstraňovány důsledky okupace a počet členů neustále stoupal. Od r. 1951 nastává však stagnace Společnosti. Hvězdárna na Petříně přešla do správy UNV Praha a je k dispozici osvětové službě. Taktéž časopis ČAS - Říši hvězd - převzalo ministerstvo školství a kultury. Byly sice vyvíjeny snahy (1955 - 1956) převést ČAS v novou organizační formu, ale až v r.1957 byl vytvořen přípravný výbor ČAS pro její afiliaci k Československé akademii věd. Až koncem roku 1958 byl schválen ministerstvem vnitra nový organizační řád ČAS. Na 1.celostátním sjezdu, konaném dne 17.1.1959, byla provedena změna ČAS ve výběrovou organizaci řízenou ČSAV. Slovenský výbor, jakožto oblastní orgán ČAS na Slovensku, byl ustaven 17.12.1959 v Bratislavě. V poslední době dochází k nové organizační úpravě a vedle Československé astronomické společnosti při ČSAV vzniká jako integrující součást Slovenská astronomická spoločnosť pri SAV, jimž oběma jako společný a nadřazený orgán je Celostátní sjezd ČAS.

Společnost má nyní 15 poboček, a to : Praha, Hradec Králové, Teplice, Rokycany, Č.Budějovice, Brno, Ostrava, Valašské Meziříčí, Bratislava, Hlohovec, Piešťany, Žilina, Ban.Bystrica, Prešov, Košice.

Odbornou činnost ČAS řídily a dosud řídí sekce ČAS. Od r.1924 bylo to 11 sekcí a po roce 1953 - 15 sekcí. V letech 1943 až 1944 zastavil výbor činnost téměř všech sekcí; zůstávají jen sekce sluneční a meteorická. Výsledky práce sekcí byly uveřejňovány v Říši hvězd. Po reorganizaci ČAS v roce 1959 byl počet sekcí redukován na sekci sluneční, měsíční a planetární, stelární, proměn.hvězd, časovou a zákrytovou, meteorickou, astronautickou, přístrojovou a fotografickou a historicko-pedagogické, pro otázky odborné nomenklatury astronomické, pro odbornou činnost, pro práci s mládeží a několik komisí dočasného charakteru. Od roku 1959 do 1966 uskutečnily sekce a komise vedle astronomických rozhovorů na vysokoškolské úrovni (173 přednášek) ještě 232 přednášek odborných, 9 konferencí (z toho 2 s mezinárodní účastí), 41 seminářů, letní školu astronomie, 17 instruktáží, 12 expedic, 45 kursů, 31 exkursí a 53 besed, večerů s mládeží a večerů otázek a odpovědí. Bylo uskutečněno také několik soutěží.

Ediční činnost zahájila ČAS již v roce 1918. Začala vydávat Věstník České astronomické společnosti v Praze (č.1 - 4) a pokračovala v jeho vydávání ještě r.1919 (č.5 - 8). V březnu 1920 vychází 1.číslo Říše hvězd. Zprvu 4 krát do roka, později již 12 čísel ročně. Kromě toho vydala Společnost Schüllerův Atlas souhvězdí severní oblohy, Andělova Mappa senographica, Novákův II.díl Atlasu souhvězdí severní oblohy, Klepešův Spektrální atlas severní oblohy a četné obrazové pu-

blikace, Šimáčkovy spisy : Slunce, nejbližší hvězda, Rozměry vesmíru a Majestát světla, společné dílo Gutha, Linka, Mohra a Šternberka Astronomie aj. V roce 1953 převzalo Říšské ministerstvo školství a vydává ji dosud. V náhradu za tento časopis zatím Společnost nic nedostala a tak z vlastních prostředků a rotaprintem vydává od r.1963 Kosmické rozhledy. Pokusy o získání spolkového časopisu tiskem narážejí na překážky a zůstává při slibech.

Přednášky a diskuse na seminářích jsou reprodukovány ve sbornících. Práce členů ČAS vědeckého charakteru byly a jsou dosud publikovány v Memoirs and Observations of the CAS. Dosud bylo vydáno 11 čísel a další 3 jsou připravena do tisku.

Na Slovensku je vydáván Astronomický zpravodaj a Astronomický cirkulář.

Statistický přehled růstu počtu členů ČAS vykazuje zajímavý trend. Na počátku, v r.1917 bylo celkem 50 členů Společnosti. Rok 1922 vykazuje již 417 členů činných, 145 přispívajících, 1 dopisujícího člena a 1 čestného člena ČAS. Do roku 1940 byl celkový počet členů 990. V dalším období, až do roku 1953, vzrostl počet na 5500 členů.

Po reorganisaci v r.1959 začínala Společnost opět jen s 58 členy, kteří se zúčastnili 1.celostátního sjezdu ČAS. V současné době má Společnost 771 členů, z toho 302 řádných, 463 mimořádných a 6 čestných členů.

To je přehled činnosti ČAS za uplynulá léta co nejstručněji. Bohužel nenašel se zatím nikdo z povolaných, jenž by historicky zhodnotil dosavadní existenci Společnosti, její úsilí a splnění cílů, její místo a význam pro amatérskou i profesionální astronomii u nás. Proto bývá měřena počtem loktů skrovnějším a skoupěji zahrnována chválou.

J. Bělovský

Čím byla pro mne

Požádali jsme 27 našich dlouholetých členů, aby nám napsali vzpomínky na život ve Společnosti a odpověděli přímo či nepřímo na otázku, čím pro ně ČAS byla. Dostali jsme odpovědi od 17 členů, což je při všeobecném nedostatku volného času jistě potěšující procento. Někteří nám napsali články tak dlouhé, že není možno je celé uveřejnit. Zůstanou v archivu ČAS a budou jistě v budoucnu cenným materiálem pro poznání vývoje Společnosti a života lidí, kteří ji budovali. Z každého příspěvku otiskujeme aspoň část.

Vytváříme tím určitý mozaikový pohled na minulost ČAS. Je to velmi neúplné zachycení historie a bylo by neúplné i kdybychom dostali všechny vyžádané příspěvky a otiskli je celé. Každý z nás vidí věci trochu po svém a vzpomínky na vzdálená léta jistě také nejsou přesné a úplné. Prosíme proto čtenáře, aby pochopili, že nepodáváme autoritativní výklad dějin ČAS. Naproti tomu však mají jednotlivé příspěvky určitý osobní kolorit, který by se asi ze strohého dějepisu vytratil. I proto bude snad tato četba zajímavá.

Pohled do minula má vždycky svou cenu v tom, že nám umožní zhodnotit přítomnost a lépe uvážit, co bychom měli dělat v budoucnu. Dnes, když stojíme před vážnou otázkou: jak dále v životě ČAS, je to jistě důležité. Všimněme si například, že již zakladatelé ČAS diskutovali o tom, zda Společnost má sloužit popularisaci či organizaci amatérské práce. Ten rozpor je zdánlivý a Společnost má jistě dělat obojí, ale praktická míra zaměření v jednom i druhém směru se musí v každé době znovu hledat. Věříme, že ČAS si i v dalších desetiletích najde svoji cestu.

M.Plavec, J.Grygar

než vznikla

věnoval, je... proto divu, že na podzim, když byl ohlášen v novinách cyklus 4 astronomických přednášek na české technice prof. Nušla, s velkou horlivostí jsem se přihlásil a i s velkým zájmem je vyslechl. Bylo to právě v dobách, kdy se zakládala Česká astronomická společnost.

V. Guth

..... Na universitě v Praze, vedle povinných přednášek z fyziky u prof. Strouhala Kučery, Závisky a j., navštěvoval jsem i přednášky prof. Gust. Grusse. Starý pán, stížený dnou, dal se fiakrem vozit do Královské ulice, kde byla tehdy ve druhém poschodí posluchárna matematiky. V této šeré, nevlídné místnosti, přednášel prof. Gruss nečetnému posluchačstvu planetografií. Z jeho slov bylo možno vycítit zatrpklé kritiky poměrů za nepřízně c.k. rakouských úřadů vůči Astronomickému ústavu české university. Padla leckdy i nesalonní slova o pražském ovzduší, t. j. pozorovacích podmínkách v Astronomickém ústavu ve Švédské ulici na Smíchově. Tam nás v "posluchárně", t. j. pokojíku o výměře asi 12 m², zasvěcoval do tajů theorie a praxe pasážníků adjunkt hvězdárny dr. Kaván. Sedalo nás tehdy u společného stolu, vzdáleného od tabule 50 cm, pět či šest. A přeci i při těch nejskromnějších poměrech projevoval dr. Kaván vřelé zaujetí pro věc, imponovala nám jeho slova, že může pasážníkem "srazit" jednu setinu sekundy, t. j. určit čas s přesností jedné setiny sekundy.

Velikým zážitkem bylo pozorování Halleyovy komety v roce 1910. Již tehdy jsem litoval, že nemohu pozorovat kometu větším dalekohledem, nemohu sdělovat své dojmy a názory svým stejně smýšlejícím přátelům. Nebyla česká astronomická společnost, nebyl odborný, česky psaný hvězdářský časopis v čítárně universitní knihovny, společné pro českou a německou universitu, nebyly cizí odborné astronomické časopisy veřejně přístupné. Bylo možno závidět studentům cizích universit.

Přišla první světová válka. I při nepřízni vojenského života pro českého člověka mohl jsem přece obdivovat jiskřivou nádheru jižního nebe nad balkánskými horami a slovinskými Alpami. Po vojně, kdy začala blahodárně působit Česká astronomická společnost a rozšiřovat "Věstník Č A S", rázem vzplál malý plamének amatérské astronomie, tehdy jen soukromé záliby, jasným plamenem. Časté návštěvy soukromé i společné na petřínské hvězdárně, navázání osobních styků se členy výboru Č A S, občasné návštěvy hvězdárny v Ondřejově, vždy laskavé přijetí v pražském ústředí, vlídné a nabádavé rady ve věcech astronomické optiky. Zvláště vzpomínám ochotných zkušených rad jednatelů pana J. Klepešty, jeho obětavé práce s vydáváním populárních spisů hvězdářských. Vše to rozněcovalo a povzbuzovalo nás k větší a lepší činnosti. "Říše hvězd" a "Přehled úkazů na obloze" staly se důležitým pojítkem mezi Prahou a amatérským venkovem.

F. Průša

po založení

..... V odstupu padesáti let jeví se mi jasně smysl a pohnutky, které vedly k založení České astronomické společnosti. Od roku 1913, kdy jsem se důvěrně seznámil s ing. Jaroslavem Štychem, panoval mezi námi jistý rozdíl v názorech. Štych byl osvědčeným popularisátorem a horoval pro osvětové poslání astronomie, já spíše měl smysl pro organizaci, která by umožnila studentům a amatérům pozorování oblohy. V té době jsem již prakticky fotografoval hvězdnou oblohu a byl přihlášen k spolupráci s hvězdárnou dr. V. Pračky v Nižboru u Berouna. K té bohužel nedošlo, a tím spíše jsem naléhal na Štycha, aby-
chom hledali společný cíl v organizaci Společnosti. Jejím programem mělo být :

- 1) sdružit všechny přátele hvězdářské vědy,
- 2) zřídit v Praze lidovou hvězdárnu,
- 3) popularisovat výsledky astronomické vědy,
- 4) založit odborovou a popularisující knihovnu.

Poslední bod byl nejnaléhavější, protože v té době byl zoufalý nedostatek astronomické literatury v českém jazyku. Prakticky jsme byli odkázáni na zastaralé populární knížky Studničky a Flammarionovy, Grussovou "Z Říše hvězd" z roku 1896 a občasné zprávy a články v časopise Vesmír a Živa. V době, kdy nebyl rozhlas a novinářství bylo více než provincionální, docházely k nám informace o objevech na obloze s velikým zdržením a nepřesností. V roce 1915 byl jsem delší dobu na praxi u prof. O. Thomase ve vídeňské Uranii a tam jsem se dozvěděl, že podobné organizace, které jsme měli na mysli, existovaly v cizině již dávno. Konsultovali jsme v tom směru později s pracovníky hvězdárny na Ondřejově, kteří byli pro náš plán, ale radili jej odsunout na dobu po válce. Zatím jsme vyvíjeli činnost popularisační, která se děla jednak na kopci Bohdalec u Michle, a později v cyklistické ohradě v Libni. Do těch míst jsem přinášel svůj Merzův dalekohled na paralaktické montáži a ukazoval jím obecně, sezvanému inzeráty, objekty na obloze. Došlo též k založení astronomického kroužku, který se však brzy, vlivem událostí, v pravém slova smyslu rozplynul. Konaly se četné přednášky, mezi jinými byl kurs astronomie v Lidovém domě (dne 21.12.1915), jehož finanční výtěžek byl doručen persekvovaným osobám českého původu. Psal se rok 1917, kdy jsme se rozhodli přizvat do přípravného výboru několik přátel, mezi nimi učitele Karla Anděla, manžele Ludmilu a Viktora Rolčíka, Karla Nováka, vesměs dobře známé amatéry. S těmi jsem se seznámil v kursu, který vedl Ústav praktické meteorologie, vedený neodborně redaktorem Národní politiky. Byly sepsány stanovy, které podle předpisu musely být schváleny c.k. místodržitelstvím v Praze. To nebyla snadná záležitost v době války, ale k vyřízení nám pomohl majitel Lidové hvězdárny v Pardubicích, baron Artur Kraus. Tak došlo k tomu, že v listopadu 1917 mohlo dojít k první ustavující schůzi České astronomické společnosti.

Tím je stručně uzavřeno období prvních dob Společnosti. V odstupu let se uznává, že tato činnost byla záslužná, ale tehdy byla pro nás všechny, kteří byli při jejím zrodu, samozřejmostí a na víc cítili jsme ji jako povinnost a pomoc kultuře v nově vznikajícím československém státu. Na první ustavující schůzi, 8. prosince 1916, přihlásilo se více než padesát členů. Mezi prvními odborníky byli prof. František Růžička,

dr. Václav Rožický, dr. Boh. Másek, Ing. Josef Pfeiffermann, dr. Jiří Kaván, dr. Jindřich Svoboda. Počet členů stále vzrůstal a brzy jsme se vyrovnali počtem i daleko starším organizacím. Prozatím snad ne kvalitou, ale i ta vzrůstala, když jsme mohli po desetiletém trvání budovat hvězdárnu na Petříně. Podařilo se i splnit čtvrtý bod stanov, když se podařilo zakoupit z pozůstalosti dr. V. Pračky valnou část knihovny jeho observatoře. Nelze jen obdivovat obětavost členů, jejichž jména pro množství nelze vyjmenovat, kteří obětavě pomáhali budovat hvězdárnu. Nelze též vzpomenout redaktory Říše hvězd, kteří dokázali zachovat kontinuitu ročníků i v době druhé světové války. Ale tím již se dotýkáme doby, kdy nastupovala nová generace a nepřísluší mi hovořit o její obdivuhodné činnosti v podmínkách daleko příznivějších než byly ty, kdy jsme začínali.

..... Těchto několik řádek mělo ukázat, jaký život prožívala naše generace, na jejímž počátku bylo mnoho "amatérů" a málo odborníků, kteří by jejich snahu nějakým činem nebo slovem podpořili. Dnes je tomu jinak. Je dosti odborníků a také pro rozvoj popularisace se na lidových hvězdárnách mnoho udělalo. Jejich počet vzrostl netušenou měrou. Soustřeďují velmi mnoho amatérů k společné práci, někde s úspěchem, jinde bez něho. Úspěch lze čekat tam, kde je láska k práci a kde ředitel sám strhuje příkladem ostatní k následování. Mladé generaci se dostává větší měrou poučení o astronomických výzkumech, než tomu bylo dříve, kdy jedinec sám musel si vyhledávat prameny.

Ať prominou mi ti amatéři, kteří nepoznání pracovali na našem díle. Rozsah uvedených dat byl omezen na okruh těch, kteří zanechali po sobě trvalejší stopy po své praktické činnosti. Přirozeně byli mnozí, kteří pracovali teoreticky a neprojevíli svou činnost ani v časopise Říše hvězd. Někteří pomáhali při organizaci, ani je obloha příliš nezajímala, hlavně praktická činnost. Někteří záslužně redigovali časopis a byli i literárně činní. A nakonec je zde nová generace, která má jiný vztah k věci, a o té její činnosti mi nelze psát, protože náležím již k těm, kteří jsou na odchodu. Nejhuř se píše o sobě. Samozřejmě si mnoho pamatuji. Byl jsem po 16 let jednatelem ČAS. Také se mi občas podařilo něco pěkného vyfotografovat a méně již napsat. Byl ve mně neklid a iniciativa k nějakému činu. Byl jsem amatér v pravém smyslu. Nestydím se za to a do dnes nechápu, proč jsem při svém odchodu z Lidové hvězdárny na Petříně byl přinucen podepsat, že všechno co jsem dosáhl, bylo amatérské. Snad je to správné, že to mám někde úředně ověřeno. Pro mne osobně je důležité, že můj život byl bohatý na události.

J. Klepešta

v době růstu a budování

..... Mám před sebou diplom České astronomické společnosti v Praze, vydáný dne 12.dubna 1924, o přijetí za jejího činného člena od 23.1.1923, podepsaný předsedou univ. prof.dr.Fr.Nušlem, jednatelem dr.Seydlem a pokladníkem ing.Boreckým.

Tomuto členství předcházely již dva až tři roky, kdy jsem se jako student písecké reálky zabýval astronomií, v čemž jsem byl podporován profesorem fyziky dr.Suchdolem, který také mě půjčoval astronomický dalekohled ze školních sbírek do naší vesnice Ostrovec na celé prázdniny. Tam jsem již tehdy konal besedy u dalekohledu pod volnou oblohou, při četných návštěvách ostroveckých i jiných občanů.

Po seznámení s tehdejšími tajemníkem ČAS, Františkem Kadavým - asi v roce 1922 - začal jsem uvažovat o astronomických přednáškách v rámci ČAS. Zapůjčil mi diapositivy a astronomickou tematikou. Od prof.dr.Suchdola, ze školního kabinetu, jsem si se svým spolužákem, také z Ostrovice, Antonínem Brouskem, nyní rektorem AMU v Praze, přivezl karbidový skioptikon. Pak jsme ještě sehnali malý vozík a začali jsme vyjíždět do sousedních obcí propagovat po večerech astronomii. Promítalo se na bílé prostěradlo, které nám vždy v hostinci zapůjčili. A zájem byl.

Když jsme již navštívili několik sousedních vesnic, měla být uspořádána přednáška i v naší vesnici. Toník Brousil namaloval velké plakáty, "že člen České astronomické společnosti v Praze, František Pešta, bude mít přednášku o hvězdách, a že se při tom budou promítat světelné obrazy". To tenkrát táhlo.

Uvedený večer byl sál v hostinci plný. Jen skioptikon nechtěl dělat dobrotu. Toníkovi se nijak nemohlo podařit dát to do chodu. A jak tak byl skloněný nad karbidovým válcem, z něhož již unikal plyn, přiskočil jeden chasník se slovy: "Počkej Tondo, já ti posvítím", a škrtl sirkou nad válcem - a Tonda zase neviděl....., poněvadž to vybuchlo. Nastal zmatek a úprk ze sálu okny a dveřmi. Na konec jsme se ocitli já i Toník na dvoře, kam nás hospodský vystrčil se slovy: "Holomci, ještě mi tu vypálíte hospodu". A bylo po přednášce člena České astronomické společnosti v Praze. Ověřili jsme si staré přísloví, že "doma se nikdo nestane prorokem". Naše pojízdná činnost tím skončila.

Druhý den sebrali jsme skioptikon a odvezli do fyzikálních sbírek prof.dr.Suchdola. Vybrané vstupné z přednášek a diapositivy odeslal jsem s poděkováním Františku Kadavému do Prahy.

F. Pešta

..... Členem jsem od r.1920. Nastoupil jsem tehdy u fy Breitfeld-Daněk v Karlíně a zjistil, že moji starší kolegové ing.Petrák, ing.Borecký v cukerním odd., jakož i p.Kabrna, přednosta účtárny, jsou členy ČAS, a hned jsem tedy také přistoupil. Uvedl mne p.ing.Borecký a seznámil s p.Klepeštou. Sídlo Společnosti bylo tehdy v levé věži nyní Hlavní-

ho nádraží v Praze.

Byl jsem pověřen srovnat a zkatalogisovat knihovnu a za odměnu jsem dostal od p.Klepešty pěkně upravenou a podlepenou hvězdnou oblohu, kterou kreslil ing.Borecký. Mám ji dosud.

Pořádání knihovny jsem dělal po večerech, ve zmíněné věži, a myslím, že současně v té době nastoupil také p.Kadavý, jako účetní Společnosti, který dával do pořádku účtování také po večerech. A tak jsme tam seděli společně a dělali každý svoje. Také mi p.Klepešta dal několik sešitů z 1. a 2. ročníku časopisu; další už jsem měl svoje a po válce jsem je dal Společnosti.

J. Knotek

..... Někdy v r.1919 jsem měl možnost vypůjčit si poměrně velký dalekohled, byl to vlastně triedr velikosti dnešního Binaru (pocházel z rakouské balonové pozorovací stanice). Jím vyzbrojen jsem s kolegou jeden krásný večer vylezl v Hradci na Bílou věž (kolega měl tam známého hlásného) a tam, za překrásného jasného nebe spolu jsme se kochali po celou téměř noc krásami hvězdné oblohy, do té doby neviděnými. Dalekohled ten měl ku podivu skvělou optickou definici, daleko lepší dnešního Binaru.

Vzpomínám, jak sám jsem s ním jednou vyšel si za město do polí a s použitím primitivního stativu se zadíval do hvězdných oblaků Mléčné dráhy. Tu temná místa v ní mně tak zaujala, že přepadla mně jakási hrůza z těch hlubin prostoru prvně viděných. Nestydím se přiznat, že jsem vzrušen složil věci a odešel domů. (Podobně, jako starý Vavrouch v roztomilé Jirotkově povídce "Hvězdy nad starým Vavrouchem".)

Byl jsem tehdy dokonale okouzlen tajemnou krásou hvězdného nebe a proto vyhledával dosažitelnou astronomickou literaturu k prohloubení svých poznatků. Tehda právě jsem šťastně objevil ve výkladu knihkupectví první čísla časopisu "Říše hvězd", která jsem kupoval a lačně pročítal. Odtud jsem se dověděl o České astronomické společnosti v Praze. To bylo pro mne velkým povzbuzením a velmi velice jsem litoval, že Říše hvězd nevychází častěji. Za člena ČAS jsem si posud přihlásit netroufal.

Touha domoci se vlastního dalekohledu byla však stále mocnější, až teprve v r.1927 jsem měl našetřeno tolik, že jsem si mohl zakoupit od fmy Goerz astronomický objektiv ϕ 60 mm a ohniska 900 mm (stál Kč 1.100) a k tomu jeden Kellnerův okulár. Tubus a jednoduchou azimutální montáž pořídil jsem si svépomocí. Silný dřevěný stativ (posud ho mám) jsem si rovněž sám zhotovil. Později pak dokoupil jsem od fmy Goerz sadu dalších 3 Kellnerových okulárů i temná skla k pozorování Slunce. Tím jsem byl zatím dostatečně astronomicky, podle svých možností, vybaven. Pak, teprve v r.1927, jsem se přihlásil na činného člena České astronomické společnosti v Praze.

..... Po řadu let jsem mohl ty své milované hvězdičky si fotografovat a skutečně jsem se snažil a s radostí tak činil. Ruční pointování, na které jsem byl v počátcích odkázán, bylo velmi namáhavé, vyžadovalo značnou dávku trpělivosti a proto jsem usiloval tuto nesnáz odstranit a opatřit si hodinový stroj na pohon. Na jeho koupení ovšem nebylo po- myšlení pro jeho vysokou cenu a zbývala opět jen výpomoc. Ta se také vyskytla příležitostnou levnou koupí silného pérového stroje z bývalého pohonu hracího aristonu, který jsem si sám vhodně upravil, vyhotovil citlivý regulátor a zařídil dokonce i alarmní zařízení, kdy před dojitím péra stroje elektrický zvonek volal po novém natažení.

Zde na zahradě, volně bez přístřeší, plachtovinou jen zakrývaný sloužil mi slušnou řadu let astrograf k plnému uspo- kojení při fotografování hvězdné oblohy, pokud ovšem volný vý- hled na oblohu to dovoloval. Od roku 1931 až do roku 1961 na- exponoval jsem jím 320 negativů formátu desek 13 x 18 cm s celkovou expoziční dobou 630 hodin. Od roku 1962 jsem již ne- fotografoval z několika příčin, hlavně pro nemožnost opatřit si (jako soukromník) potřebný a vhodný deskový materiál. Dnes tento astrograf je v majetku Lidové hvězdárny v Úpici.

..... Snímky nebe, kde skromnými amatérskými a pou- ze svými vlastními prostředky jsme trvale zachytili na citli- vou desku hvězdy a mlhoviny, které v dalekohledu mnohdy ani neuvidíme, a o nichž víme, v jakých závratných vzdálenostech jsou, pak snímky takové už mají samy o sobě p r o n á s s a m é postačující cenu a jistě vynahradí všechnu námahu na ně vynaloženou. Jak jinak bych našel tolik chuti a trpěli- vosti kupř. pointovat ručně klikkou bez pomoci hodinového stro- je expozice trvající 4 až 6 hodin, mnohdy za ještě jiných ne- příjemných podmínek!?

J. Zeman

..... V březnu 1920 zahlédl jsem ve výkladu Ottova nakladatelství na Karlově náměstí modravě šedý sešit prvního čísla "Říše hvězd". Hned jsem si je koupil. Ještě pár čísel ojedinele koupených a zájem o Českou astronomickou společnost projevil se přihláškou za člena a pilnou návštěvou schůzí a přednášek v posluchárně profesora J. Svobody u Sedlerů. Zatou- žil jsem pochopitelně po dalekohledu. Achromatickou čočku prů- měru 4 cm jsem měl a tak jsem se vypravil na koupi okuláru do továrny bratří Fričů. Továrník Frič mi sestrojení dalekohledu rozmlouval a na pěkných fotografiích mi dokazoval, že je po- hodlnější a lepší sledovat astronomii na takových snímcích. Když pozoroval, že se mu nepodařilo mne přesvědčit, daroval mi okulár o ohnisku 10 mm. Jeho dobře míněná rada nepadla na úrod- nou půdu. Netrvalo dlouho a měl jsem papírový dalekohled 30krát zvětšující. Ale ani to nestačilo. Ve čtvrtém čísle čtvrtého ročníku Říše hvězd uveřejnil inž. Viktor Rolčík návod na broušení zrcadla pro reflektor. Ihned jsem se pustil do práce.

I v polední přestávce dojížděl jsem tramvají z Křižíkova závodu v Karlíně do svého podnájmu v Malé Štěpánské, abych výstříbřené zrcadlo do členské schůze a uslyšel jsem, že je sí- pravda. Když jsem se seznámil s Foucaultovou zkouškou, opravo- val jsem zrcadlo dvakrát. Přesto se mi podařilo zhotovit da- lekohled do velmi příhodné oposice Marsu v srpnu 1924. Když jsme s mojí snoubenkou prvně zkoušeli kvalitu zrcadla pozoro- váním Měsíce, domnívali jsme se, že jsme zvláštními vyvolep- ci štěstěny, že vidíme výbuch sopky na okraji Měsíce, neboť jsme zapomněli na to, že právě skončil zákryt Aldebarana. Nad- šení výkonem našeho dalekohledu, žádali jsme, - ovšem bez úspěchu - na ministerstvu strojírenství o povolení k pozoro- vání na věži bývalé Strojovny - nyní Sportovní haly - na vý- stavišti. Tak daleko šlo nadšení inspirované přednáškami a časopisem Astronomické společnosti. Návštěvy schůzí a předná- šek staly se nejen tmelem mojí známosti a tím i základem mé- ho manželství, ale i záchranou v době nezaměstnanosti. Když v roce 1926, po narození naší dcery, zlikvidovala Úvěrní ban- ka některá oddělení Křižíkova závodu - mezi nimi i oddělení, které jsem vedl, octl jsem se na dobu jednoho roku bez zaměst- nání. V nejkritičtější chvíli vybojoval pro mne, bez mé žádo- sti, člen výboru dr. Schneider zaměstnání v Meteorologickém ústavu, kde jsem setrval, dokud jsem nenašel zaměstnání ve svém oboru. Tím se prohloubily moje amatérské znalosti meteo- rologie a vedlo to po letech i k bližšímu styku s dr. Schnei- drem na tomto poli.

Nemohu nevzpomenouti krásných přednášek na členských schůzích, z nichž snad nejvíce na mne zapůsobily přednášky prof. dr. Nušla o hvězdných obrech a trpaslících. Vedle výsled- ků astronomických bádání zaujaly mne ty důmyslné, nepřímé metody astronomického výzkumu snad nejvíce. Jaký to triumf vědy !

Na sobě i na jiných pozoroval jsem zušlechťující vliv astronomie, která nejen staví člověka na jeho správné místo ve vesmíru a tím krotí jeho domýšlivost, ale dává mu i povzná- šející pocit, co vše zmůže hloubavý lidský duch. Říká se něk- dy o astronomii, že je vědou unikovou. Snad pro někoho, ale určitě musí každého morálně povznést.

Toto moje přesvědčení vedlo mne k propagaci astrono- mie, a to podle zásady neudívat čtenáře nebo posluchače úžasnými výsledky astronomického bádání, kterým by prostě mu- sel věřit, (kdyby chtěl), ale seznámit ho s podivuhodnými, mnoh- dy velmi vtipnými způsoby, kterými tohoto poznání bylo dosaže- no. Dalším logickým důsledkem musela být podpora České astrono- mické společnosti, pokud to moje skromné možnosti dovolovaly.

Moje snaha asi neušla pozornosti výboru a tak jsem byl 15.3.1926 nečekaně zvolen revisorem. Moje sepětí s ČAS se opět více utužilo.

Jaké štěstí, setkáte-li se v životě s ušlechtilým a vzdělaným člověkem. A takových poznal jsem nejvíce právě v ČAS.

J. Šimáček

..... Moje poznámky budou poněkud jiné než vzpomínky dobrovolných pracovníků, kterým byla práce v ČAS koníčkem. Byl jsem zaměstnancem Společnosti a práce pro ČAS se mi stala časem radostného naplnění života. Ve 14 letech jsem se pustil "do světa" na vlastní pěst, když jsem nechtěl chodit na práci do panského dvora, jako moji rodiče. V roce 1917 jsem přišel do Prahy. Bylo mi jedenadvacet let. Záhy jsem zde vstoupil do Sdružení skautů socialistů, kde jsem se seznámil s astronomií zásluhou ing. Jaroslava Štycha, na jeho přednáškách i na besedách u táborových ohňů. Sdružení vydávalo časopis Skaut průkopník. Ing. Štych vedl jeho redakci, já administraci. V březnu 1922 se vzdal Karel Anděl vedení administrace ČAS. Ing. Štych mi vedení administrace nabídl a ve výboru doporučil. Byl jsem přijat od 1. května 1922.

Kancelář Společnosti byla ve druhém patře, v západní věži nynějšího Hlavního nádraží. Původně (od počátku roku 1920) byla v Kaulichově domě na Karlově náměstí, kde byly posluchárny české techniky. Tam bylo také zubní ambulatorium Ředitel - ství státních drah. Když bylo třeba ambulatorium rozšířit, nabídko zmíněné ředitelství Společnosti místnost ve věži nádražní budovy výměnou za kancelář v Kaulichově domě. V této místnosti bylo středisko ČAS od počátku roku 1924, kdy bylo přestěhováno do VI. patra budovy ředitelství v sousedství nádraží. Tam zůstalo až do června 1928, kdy bylo přestěhováno na hvězdárnu na Petříně.

Podle smlouvy jsem měl pracovat v určených dnech čtyřikrát týdně. Úřední hodiny zavedené Andělem byly od 17,30 do 19,30. Anděl byl učitelem a práci v kanceláři Společnosti si vzal místo večerního vyučování v učňovské škole. Jeden z pracovních dnů však byla také sobota. Byl jsem skaut, vůdce vlčat a jezdil jsem od časného jara do podzimu s chlapci každou sobotu a neděli do přírody. Proto jsem požádal výbor, abyoh směl změnit úřední hodiny na pondělí až pátek od 14 do 18 hodin. Tyto úřední hodiny byly pak dodržovány až do konce války 1945. Teprve když byli přijati další trvalí zaměstnanci, byly přeměněny na celodenní.

Musím se přiznat, že jsem si zaměstnání v ČAS velmi cenil a byl jsem v něm naprosto spokojen. Prostředí bylo neobyčejně příjemné. Lidé ve výboru přátelští a laskaví. Mnohých jsem si velmi vážil. V astronomii jsem byl přece jen začátečník, ale u všech členů výboru jsem našel porozumění i pomoc. Na dotazy odborného rázu odpovídali členové výboru. V korespondenci však převládaly věci rázu administrativního: žádosti o prospekty, přihlášky za členy, objednávky publikací. To jsem záhy zvládl samostatně. V knihovně "úřadovali" rovněž členové výboru: PhMr. Liegert, ing. Borecký a koncem roku 1922 již také Fr. Schüller, který se v červnu toho roku přihlásil za člena. Dodnes si vzpomínám na toho nesmělého, štíhlého mladíčka, s plochým slamáčkem a hůlčičkou, který projevil tolik nadání, neúporné vytrvalosti a obětavosti. To byl pozdější autor Atlasu souhvězdí severní oblohy, znamenitý pozorovatel proměnných hvězd, autor celé řady výborných astronomických snímků a studii. Škoda, že jeho pozdější nervová choroba mu práci v astronomii překazila.

Počátkem roku 1922 měla Společnost přibližně 500 členů. Časopis Říše hvězd vycházel v nákladu 800 výtisků. Byl

stejně jako dopisy, protože psací stroj tehdy ještě ČAS neměla. Členům, abonentům a knihkupcům mimo Prahu bylo expedováno kolem 700 výtisků. Pražským knihkupcům jsem jednotlivá čísla doháněl osobně. S mnohými knihkupci jsem se dobře seznámil a oni mi často pomohli opatřit pro mimopražské členy antikvární a rozebraná díla z astronomie a příbuzných věd. Koncem roku zůstalo na skladě jen 50 kompletních ročníků, které zakoupilo ministerstvo školství (místo subvence) a které jsme rozeslali určeným středním školám. Tak byl III. ročník již koncem roku 1922 rozebrán.

Prvé číslo ročníku I. vyšlo nákladem 1000 výtisků. Časopis vycházel čtvrtletně, jednotlivá čísla měla 20 stran, celý ročník 80 stran. II. ročník vycházel jako měsíčník o 16 stránkách. Vyšlo 10 čísel, v červenci a srpnu časopis nevycházel. Náklad jednotlivých čísel byl 1200 kusů, ale značná část zůstala neprodána. Proto byl náklad III. ročníku snížen až na 800 výtisků. Redaktorem I. ročníku byl ing. Petrák, II. ročník řídil prof. dr. Jindřich Svoboda, III. ročník řídil redakční kruh vytvořený ze členů výboru. Členy kruhu byli: Karel Anděl, ing. Václav Borecký, Karel Dragoun, dr. Josef Hraše, Josef Klepešta, PhMr. Antonín Liegert, ing. Josef Petrák, ing. Viktor Rolčík a ing. Jaroslav Štych. Ročníky další, IV. až VII., řídil prof. dr. Bohumil Mašek v Ondřejově. Jednotlivá čísla těchto ročníků vycházela šestkrát ročně a měla 32 i více stran. Další ročníky vycházely zase s 10 až 12 čísly ročně a řídili je postupně: dr. Otto Seydl, dr. Hubert Slouka, dr. Bohumil Šternberk, opět dr. Slouka a dr. J. M. Mohr. Náklad IV. ročníku byl zase 1000 výtisků, pozdější ročníky 1200, 1500, 2000 a největší náklad po II. světové válce dosáhl 5000 výtisků.

Počet členů zpočátku vzrůstal velmi rychle. Koncem roku 1918 měla Společnost 147 členů, 1920 200, 1923 600, 1927 již 800 členů. Tento počet zůstal přibližně na stejné výši až do roku 1938. Jen od roku 1934 do roku 1937, kdy se projevila hospodářská krise nejtížeji, dokonce mírně poklesl. Složení členstva se téměř neměnilo. Mužů bylo stále kolem 90%, žen jenom 10%. Nejvíce bylo studujících - 20 až 22%, dále úředníků kolem 18%, profesorů kolem 10%, učitelů jenom 8%, stejný počet také lékařů a inženýrů. Zbytek tvořilo obyčejně kolem 30 živnostníků, 20 dělníků, 15 důstojníků, 10 kněží, 10 rolníků a zbytek bez udání nebo různá jiná zaměstnání. Převážnou většinou tedy lidé, na které hospodářská krise doléhala nejvíce.

Finanční stav Společnosti byl již od r. 1923 značně tíživý. Náklady na tisk časopisu vzrůstaly, subvence byly nepatrné, členské příspěvky vzhledem k složení členstva nebylo možno zvyšovat. Činní členové platili Kč 10.-, přispívající Kč 15.-. Předplatné na časopis Kč 30.-; pro členy v Praze Kč 20.-, mimo Prahu Kč 15.-. Hrozilo zastavení vydávání časopisu, a to by značně ohrozilo i růst mladé Společnosti. Proto jsme s J. Klepeštou začali vydávat Knihovnu přátel oblohy. Poznali jsme, že je zájem hlavně o praktické příručky. Rolčíkův Návod na sestavení hvězdářského dalekohledu, Schneiderovy Hodiny a hodinky, Klepeštova Cesta oblohou byly brzy rozebrány. Šafaříkové William Herschel a jeho sestra Karolina, ale i spisek prof. Stratonova O životě na sousedních světech úspěch neměly. Ale bylo to oživení styku se členy, kterým jsme posílali všechny publikace na

ukázku, a to pomáhalo Společnosti finančně i morálně.

Kromě publikací vlastního nákladu jsme posílali na ukázku členům i drobné knížky vydávané nakladatelem Svobodou, který nám na ně dával 50% slevu. Byly to Šimáčkovy spisy Slunce, nejbližší hvězda, Rozměry vesmíru a Majestát světla, Klepeš-tova Fotografie těles nebeských, Guthova Planeta Mars. Vedle toho jsme členům obstarávali v antikvariátech různá astronomická díla již rozebraná, za což byli členové velmi vděční a přispívali Společnosti drobnými peněžitými dary. Tak se nám podařilo udržet finanční stav Společnosti jakž takž nad vodou a hlavně zajistit nepřetržité vycházení Říše hvězd.

K 10.výročí založení Společnosti vydala Knihovna přátel oblohy díla, která byla radostně uvítána našimi členy a vzbudila velkou pozornost i v zahraničí. Byl to Schüllerův Atlas souhvězdí severní oblohy a Andělova Mappa selenographica. Za Atlas souhvězdí severní oblohy udělila Société astronomique de France J.Klepeštovi a Fr.Schüllerovi cenu Henry Reye. Po usnesení příslušné sekce Mezinárodní astronomické unie, byl označen jménem Anděl na Měsíci jeden větší kráter a několik menších útvarů v jeho okolí. To je cenné uznání díla českého učitele a spoluzakladatele ČAS. Později vyšel II. díl Atlasu souhvězdí severní oblohy, který zpracoval Karel Novák, Nástěnná mapa severní oblohy a Otáčivá mapa severní oblohy s novým vymezením hranic souhvězdí od téhož autora. Kromě toho vyšel Klepeštův Spektrální atlas severní oblohy, obrazové publikace Měsíc, Mlhoviny a Fotografie těles sluneční soustavy, Malý atlas souhvězdí a řada dalších publikací pro milovníky astronomie. Výborným doplňkem této publikační činnosti bylo dílo zpracované čtyřmi našimi předními odborníky, souhrn poznatků moderní astronomie : Gutha, Linka, Mohra a Sternberka, nazvané prostě *A s t r o n o m i e*. První svazek vyšel ještě za války, další mohly vyjít až po válce. Náklad tohoto díla byl 2000 výtisků a byl krátce po vydání jednotlivých dílů vyprodán. Druhé vydání vyšlo v nakladatelství Československé akademie věd. Již v prvních stanovách Společnosti si tato vytkla mimo jiných cílů také postavení lidové hvězdárny. Po žádala Radu hl.m.Prahy o darování pozemku a Rada již 6.května 1921 dala Společnosti k dispozici hradební baštu č.8 na Po-hořelci. Velkolepý plán hvězdárny zdarma vypracoval ing.Záru-ba, člen přípravného výboru a jeden ze zakladatelů ČAS. Stav-možno opatřit ani v tehdejším poválečném nadšení. Po tragické smrti generála Štefánika byl ustaven Výbor pro uctění jeho pa-mátky. Předsedou byl básník Machar, který byl v té době gene-rálním inspektorem armády. Sbírkami v armádě, na školách a v Sokole jakož i dary různých závodů a bank se sešlo několik set tisíc Kč. Na stavbu to však nestačilo. Byly za ně nakoupeny dalekohledy, hodiny a některá další zařízení pro budoucí hvěz-dárnu. V roce 1921 nechal výbor upravit jako prozatímní obser-vatoř umělou jeskyni v Havlíčkových sadech na Vinohradech. Po-stavil tam 95 mm refraktor, kterým za příznivého počasí bylo možno dvakrát týdně pozorovat Měsíc, planety a jiné objekty na obloze. Službu demonstrátora obstarával dobrovolně člen vý-boru Karel Dragoun a pomáhal mu učitel Lederer. Jeskyně byla však příliš vlhká, mapy a jiné pomůcky tam vlhly, některé sou-části dalekohledu rezavěly. Proto byla tato prozatímní obser-vatoř již v roce 1923 zrušena.

Další prozatímní observatoř zřídil výbor s povolením Ředitelství Státní hvězdárny v roce 1925 na věži Klementina. Zde byl umístěn Heydův 120 mm refraktor a pozorování se zde konala za měsíčních večerů pro členy Společnosti a jimi uve-
dené hosty. Přístup do věže byl dosti obtížný, po půdách bu-
dov Klementina. Sraz byl na nádvoří; kdo se opozdil, do věže
se nedostal. První taková společná vycházka na věž byla 11.
dubna 1926. Účast : 62 členů a 20 hostů. Na omezené prostory
ve věži to bylo mnoho a proto se vystoupilo nahoru ve dvou
ekupinách. Část účastníků musela počkat, až se prostory uvol-
ní. Službu demonstrátorů zde konali F.Kadavý a F.Schüller.
Schüller sem docházel častěji na pozorování proměnných hvězd.
Dne 29.června 1927 zde bylo společné pozorování částečného za-
tmění Slunce. Nekolik nadšenců zde na zatmění čekalo od veče-
ra do ranních hodin, kdy byl počátek úkazu.

V květnu 1926 začal výbor Společnosti opět jednat s
Radou hl.m.Prahy o stavbě hvězdárny. Tentokrát to měla být
skromná hvězdárna s jednou kopulí, podle návrhu ing.Štycha. Mě-
la stát na Vinohradech, v Riegrových sadech. Plán však nara-
zil na potíže Sokol na Vinohradech plánoval na vyhlédnutém
místě stavbu sokolovny. Již v prosinci 1926 uvolnila Rada hl.
m. Prahy na stavbu hvězdárny v Riegrových sadech Kč 200 000,-
ale k realizaci plánu nebylo možno přistoupit pro odpor Soko-
la. Nakonec navrhl Sadový úřad hl.m.Prahy výboru možnost stav-
by hvězdárny na Petříně. Výbor tento návrh uvítal, protože
prostředí v sadech na Petříně je mnohem vhodnější než v Rieg-
rových sadech, kde by rušilo blízké nádraží.

Lidová hvězdárna na Petříně tedy vznikla spoluprací
Rady hl.m.Prahy a ČAS. Praha poskytla prostředky na stavbu,
Společnost dodala potřebné zařízení, které zakoupila ze zmí-
něných sbírek a měla prozatím uskladněno v Technickém museu.
Hvězdárna měla být upravena z domku čp.205, který byl přista-
ven k původní hradební věži Hladové zdi. Hlavní kopule měla
být postavena na hradební věži, další kopule na půlkruhovou
zeď v přízemí domku. Tento plán pro změnu narazil na odpor ná-
jemníků domku čp.205, pro které neměla Rada hl.m.Prahy náhrad-
ní byty. Proto povolených Kč 200 000.- na adaptaci domku bylo
uvolněno na přístavbu východního křídla a hvězdárna tak získa-
la tři kopule.

Východní křídlo s kopulí bylo postaveno ve druhé polo-
vině roku 1927 a v první polovině roku 1928. Východní kopuli
zhotovil zámečnický závod z Vinohrad, který měl již zkušenosti
se stavbou podobné kopule pro soukromou hvězdárnu PhMr.Fr.
Fischera v Praze - Podolí. Kopule po menších úpravách pohybu
podle návrhu ing.Boreckého sloužila velmi dobře, pohyb šterbi-
ny u kopule šel bezvadně. Hlavní kopuli o průměru 7,5 m bylo
tehdy nutno objednat v cizině. Byla objednána spolu s kopulí
západní od fy Weckmann v Annenienki v Litvě. Závod dodal dřevě-
né konstrukce a stavbu pod vedením ing.Weckmanna prováděly v
březnu a dubnu 1930 pražské závody. Konstrukce kopulí dodal
Weckmann již na podzim 1929, ale montáž nebylo možno ihned pro-
vést, protože nebyly dokončeny přípravné práce. Výstavbu brzdi-
la neochota jednoho z nájemníků.

..... Dalším takovým problémem, který si vyžádal

mnoho starostí a porad, bylo opatření hlavního dalekohledu. J.Klepešta, který v roce 1927 zastupoval na Státní hvězdárně dr.Seydla v době jeho dovolené, objevil náhodou zprávu o prodeji dvojitého Zeissova refraktoru po vídeňském selenografu Königovi. Nabídka byla velmi lákavá. Dalekohled, jehož kvalita byla z odborné literatury známá, nabízela pí Königové za 16 000 šilinků (80 000 Kč), přibližně za šestinu jeho skutečné ceny. V pokladně Společnosti bylo tehdy jen 15 000 Kč. Výbor se však odhodlal k jednání s paní Königovou, na schůzi 23.2.1928 koupí schválil, poslal zálohu a sjednal splátky. Požádal o finanční pomoc presidenta Masaryka, ministra Beneše, ministerstvo školství, Radu hl.m.Prahy a různé závody a banky. President Masaryk věnoval 20 000 Kč, Rada hl.m.Prahy 30 000 Kč, ministerstvo školství 50 000 Kč, Melantrich 10 000 Kč, banky po 5 000 Kč a pod. Byl to odvážný pokus, ale zdařil se. Hvězdárna získala velmi dobrý, výkonný stroj pro popularisaci i pro odbornou práci. Rozebrání dalekohledu ve Vídni, převoz do Prahy a sestavení v Praze si vyžádalo přibližně dalších 80 000 Kč, ale i ty výbor opatřil z darů členstva, závodů a bank. Dalekohled ve Vídni rozebral a v Praze postavil mechanik Souček ze Staré Dalý, kterého pro tento úkol ochotně uvolnil dr.Šternberk. Dalekohled se osvědčil hlavně při pozorování Slunce, Měsíce a planet. V roce 1933, v mezinárodním programu, jím doc.dr.V. Nechvíle pořídil cennou řadu fotografií, pozic planety Eros, které přispěly k novému určení sluneční paralaxy.

Prvá část hvězdárny - východní křídlo s jednou kopulí, byla otevřena pro členy Společnosti na slavnostní schůzi dne 24.června 1928, na které promluvil předseda prof.dr.Fr.Nušl. Kancelář Společnosti byla přemístěna z budovy Ředitelství státních drah 12.6.1928. Pro návštěvy veřejnosti byla hvězdárna otevřena 5.května 1929. Toho dne byla přístupna zdarma a navštívilo ji asi 800 lidí. V prvních letech byla přístupna za jasných večerů denně, kromě pondělí, přibližně na dvě hodiny. Přístup byl sady na Petříně, které byly na noc zavírány a proto byly s návštěvou spojeny určité potíže. Cesty v sadech nebyly osvětleny. Vstup do hvězdárny byl železnými vrátky v Hladové zdi. Roční návštěvy se pohybovaly kolem 10 000 osob. Teprve roku 1932, kdy u příležitosti sokolského sletu byla znovu-zřízena lanová dráha na Petřín, zbudována veřejná cesta na Strahovský stadion, byl upraven vchod do hvězdárny z Růžového sadu. Průměrná roční návštěvnost vzrostla na 20 000 osob.

Do roku 1932 sloužila bašta č. 4 před hvězdárnou jako pozorovací místo k pozorování meteorů. Má rozlohu téměř jednoho hektaru a byly tu neobyčejně dobré podmínky, obdivuhodné uprostřed města. Byla většinou obklopena sady a vojenskými prostory s množstvím stromů. Byl tu postaven fotografický domek s pojezdovou střechou a meteorologická budka s vybavením stanice. Před úpravou bašty na Růžový sad, byl fotografický domek přemístěn do zahrady hvězdárny, podobně i meteorologická budka. Meteorologická pozorování tu však musela být časem přerušena. Okolní stromy postupně zmenšovaly potřebnou volnou plochu k pozorování. Zánikem pozorovací bašty skončilo i fotografování proměnných hvězd na betonovém sloupku, který si na baště zbudovali pozorovatelé Václav Izera, Zdeněk Kopal, Vítězslav Nováková a Rostislav Rajchl.

Vhodné prostředí k pozorování meteorů na baště před hvězdárnou vyvolalo velký zájem o tento obor amatérské astronomie. Meteory, hlavně Perseidy, pozorovali již dříve někteří zájemci. Na věži v Klementinu 1923 : Dragoun, Kašavý, Klepešta, v zahradě vily PhMr.Fr.Fischera v Podolí 1924 : Fischer, Fischerová, Dragoun, Kašavý. Na Petříně se pozorování zúčastnilo mnohem více členů. Byli rozděleni do tří skupin : pro statistická pozorování, zakreslování a fotografování. Pro zakreslování meteorů věnoval prof.Svoboda z české techniky pozorovací stolek se zrcadlem, ve kterém pozorovatel meteoru sledoval, a zařízením pro vhodné osvětlení mapy oblohy, do které meteory zakresloval. Pozorování na Petříně se stala základem, na kterém se rozvinul jeden z nejúspěšnějších oborů československé astronomie. Zdejší pozorovatelé Kvíčala, Vand a Vrátník vypracovali pod vedením dr.Vlad.Gutha Gnomonický atlas pro zakreslování meteorů, který měl vyjít s podporou Mezinárodní astronomické unie. Druhá světová válka však původní plán změnila. Atlas vyšel roku 1941 vlastním nákladem ČAS. I tímto dílem Společnost doplnila záslužnou činnost publikační. Počet pozorovatelů meteorů dosáhl značného čísla. V roce 1928 měla sekce 39 pozorovatelů, v roce 1929 již 59 pozorovatelů.

Vedle sekce pro pozorování meteorů vznikly již v roce 1924 také sekce pro pozorování Slunce a proměnných hvězd. Sekci sluneční vedl Vl.Guth. Měla zpočátku jen 5 pozorovatelů, později počet pomalu vzrůstal. Byli to jen pozorovatelé slunečních skvrn. Někteří z nich později skvrny i zakreslovali. Tuto pozorovací metodu značně zdokonalil dr. Antonín Bečvář. Na Petříně, vedle denního zakreslování skvrn, se od roku 1932 začaly pozorovat Zeissovým protuberančním spektroskopem také protuberance a měřit chromosféra. Pozorování pod vedením dr.Bohumily Novákové prováděli hlavně Jan Kvíčala, Jaroslav Vlček a Alois Vrátník.

Sekci pro pozorování proměnných hvězd vedl od roku 1924 prof.Bohumil Hacar v Prostějově. Její řízení z Prostějova bylo však dosti obtížné a proto později vedení převzal v Praze Fr.Schüller. Sekce měla v roce 1929 13 pozorovatelů. Na Petříně rozvinul práci v sekci Rostislav Rajchl a po něm od podzimu 1930 mladičský, šestnáctiletý Zdeněk Kopal. Svým nadšením a svým neobyčejně organizačním talentem získal pro pozorování proměnných hvězd velký počet zájemců. Záhy měla sekce již třicet pozorovatelů. Každého nového člena, který začal docházet na hvězdárnu, hlavně studenty, snažil se Kopal přimět k praktické činnosti, hlavně ovšem k pozorování proměnných hvězd. Po jeho odchodu na studium do zahraničí se ujal vedení sekce dr.Vladimír Vand, dále Vrátník, Ruml a další. Pozorovací mapky kreslili členové a vedoucí sekce. Spoluprací Zdenka Kopala a Vladimíra Vanda vyšel i pěkný Atlas proměnných hvězd. V sekci byly získány i dlouhé řady pozorování. Některé byly publikovány v zahraničních časopisech, některé v rozmnožované publikaci Astro-nom- amatér, kterou vydávala skupina mládeže, vytvořena r.1933 při hvězdárně na Petříně. Mnoho pozorování však nebylo dosud zpracováno a připraveno k publikaci.

Při Společnosti vznikly i další sekce. Roku 1928 byla ustavena fotografická sekce, kterou vedl J.Klepešta. Sekci pro pozorování planet vedl od r.1940 prof.Boh.Polesný v Budějovicích. Na Petříně byly pozorovány planety Mars a Jupiter. Po

válce se vedení sekce v Praze ujal Karel Horka, který program rozšířil i na další planety. Na Měsíci byly studovány malé výšieniny, "boule". Po Horkovi se vedení sekce ujal Josef Sádíl, který měl dobré spolupracovníky v Příhodovi a Růklovi. V roce 1941 založil doc.dr.Fr.Link početní sekci, která pod jeho vedením řešila řadu úkolů. U mnohých členů sekce vzbudila trvalý zájem o matematiku.

Další úspěšnou sekcí byla skupina pozorovatelů zákrytů hvězd Měsícem. Na Petříně získala, díky dobrému vybavení hvězdárny, řadu výborných výsledků. Sekci zpočátku vedl dr.Vla Guth, později dr.Rostislav Rajchl. Také tato sekce měla vždy dost nadšených pozorovatelů, z nichž jmenujme alespoň Petrůčka, Procházkou, Vydrovou, Havelku, Hlada, Příhodu a Růkla. Byla by jich ovšem další dlouhá řada.

Zájem o astronomii byl již před první světovou válkou u nás značně rozšířen. Svědčí o tom mnoho přednášek prof.Nušla, ing.Stycha, prof.Dittricha, prof.Zdeňka, prof.Malíře a jiných. Založení ČAS však nesporně tento zájem podchytilo a rozšířilo. Vedle toho byla Společnost pro mnohé povzbuzením ve snaze o založení místních skupin přátel astronomie. Již 9.12.1919 řeší výbor dotaz Ignáce Vreclona, odb.učitele ze Vsetína. V červnu 1920 byl podobný pokus o založení odbočky ČAS v Železném Brodě, v říjnu 1923 v Plzni. Na to však Společnost nebyla ještě vybavena potřebnou administrativou. Hospodářsky byla velmi slabá a proto ustavení poboček nedoporučila. Později však vznikají kroužky nebo samostatné společnosti v Železném Brodě, Plzni, Budějovicích, Užhorodě, Hradci Králové, Táboře, Ostravě, Valašském Meziříčí, Rokycanech, Brně. První odbor ČAS vznikl v roce 1940 v Přerově, kde ho vytvořila výborná skupina pozorovatelů meteorů, Slunce a proměnných hvězd v čele s neúnavným a obětavým Milošem Venclíkem.

Podobně také Lidová hvězdárna na Petříně byla pro mnohé příkladem, vzorem i povzbuzením. V červenci 1925 požádali představitelé Evangelické církve v Hrabové o plán hvězdářské kopule, kterou hodlali postavit na budově nové modlitebny. V únoru 1928 žádá Kroužek přátel astronomie v Železném Brodě o zapůjčení 120 mm refraktoru pro jejich plánovanou hvězdárnu. V březnu 1936 požádal o plány hvězdárny Kroužek v Budějovicích. Téhož roku navrhuje Karel Mráz, člen opery Národního divadla v Bratislavě, zřízení lidové hvězdárny v hlavním městě Slovenska, kde byla ustavena Štefanikova astronomická společnost. V roce 1937 byla otevřena hvězdárna v Budějovicích a 1939 v Táboře. V roce 1943 byla přijata za členu ČAS Valašská hvězdárna, postavena již dříve tamnějšími nadšenci v zahradě členu Ant.Ballnéra. Tak se stala hvězdárna na Petříně vzorem a pobídkou nejen u nás, ale i v zahraničí, zvláště v Polsku.

F. Kadavý

..... pro mne v mládí byla Astronomická společnost v Praze opravdu velmi mnoho; a nebýt jí, nebyl bych dnes patrně astronomem.

Z. Kopál

..... Astronomii jsem začal studovat v roce 1925 nejprve ze spisů Flammarionových, který tehdy byl snad nejpopulárnějším učitelem o vesmíru. O rok později jsem zvěděl z den.tisku, že existuje astronomická společnost, která vlastní astronomický dalekohled (ø 12 cm, ohn.dél. 180 cm) a ten že je umístěn v nejvyšším patře věže Klementina. Tam bývala pozorovatelna již našich předků, byla ovšem přes svoji výšku v nepříznivém velkoměst.ovzduší. Tam jsem se seznámil s velmi pilným pozorovatelem, hlavně astrofotografem J.Klepeštou, tehdy a ještě dlouho potom jednatelem ČAS, a vzniklo mezi námi trvalé přátelství. Sám jsem se věnoval více hlavně kreslení planet (především Jupitera) a pak též popularisaci astronomie přímo u dalekohledu. To horní patro Klementinské věže měla astronomická společnost jen propůjčené, proto se tam členové scházeli obyčejně jen v době prvé měsíční čtvrti, několik večerů za sebou, a pak bývala v pozorování zase delší přestávka. Ty dny, kdy se pozorování konalo, byly vždy předem oznámeny v denním tisku.

Hlavní práce se rozvinuly teprve, když byla postavena naše hvězdárna na Petříně.

..... Tam se teprve naše práce staly často každodenními. Rád jsem se věnoval ošetřování všech tří dalekohledů, v čemž byl dobrým pracovníkem i ing.Jiří Rychlý. Ten měl doma i soustruh, a různé součástky, které bylo nutno nahradit novými, provedl sám doma. Tak čištění dalekohledu a ty event.opravy jsme dělali hlavně v sobotu odpoledne, kdy bylo na to nejvíce času, ale do večerního pozorování bylo nutné vše skončit, aby bylo možno přijímat návštěvníky.

K. Čacký

..... Přítel Otavský, již tehdy zručný konstruktér a technik, měl už důmyslný paralakticky montovaný dalekohled, zatím co jsem zápasil s "lepenkovým brejlákem", zhotoveným podle Nušlova návodu otištěném ve skautském "Junáku". Otavský mně záhy seznámil s nezapomenutelným astronomem-amatérem Karlem Novákem, který byl také jedním ze zakladatelů Čsl.astronomické společnosti. Atletická postava s gaušovskou čepičkou, dlouhou dýmku, bystrým pohledem a rázovitou formou řeči, která konstatovala a jadrně charakterisovala stav věci: "Nýčko, račte uvážit, to relé je hroznej prevít". Byl to velký milovník přírody, i když povoláním bankovní úředník, věnoval veškerý svůj volný čas svým koníčkům: na prvním místě astronomii, a to hlavně konstrukci přístrojů, především hodinám, pak lovu, a nakonec sportu: zápasení a těžké atletice. Vystavěl si na střeše domu své tety observatoř, kterou pan Klepešta trefně pokřtil "nebeskou trafikou". Vedle 4" Zeissova refraktoru tu byl i Nušlův diazenitál, kterým si určoval čas (v té době nebyly pro amatéry ještě běžné radiové signály) a dvojce hodiny, které jej uchovávaly.

..... V r.1923 v rámci ČAS jsem založil sluneční sekci a organizoval tato pozorování u nás. Výsledky jsme každého čtvrt roku zasílali do Curychu. Tehdy se přihlásili a pozorovali : Bílek, Gona, Šupík, Limberk, Link, Černý a j. Nejvytrvalejšími pozorovateli se stali pak Kadavý a Bečvář. Pozorování prvního se stala součástí programu Lidové hvězdárny na Petříně, druhého pak v Brandýse n/L. a později na Štrbském Plese a konečně zakotvila na Skalnatém Plese. Dodnes plní na některých lidových hvězdárnách svůj dobrý pozorovací program i když se ve vedení sekce vystřídali Bednářová-Nováková, Link, Kleczek aj..

Prvá léta Společnosti se prakticky omezila na přednáškové cykly pořádané na české technice v Zengerově posluchárně. Vedle Nušla tu obětavě přednášel o klasicích světové astronomie první předseda ČAS prof.Zdeněk, nestor milovníků astronomie jehož tvář zdobená dlouhým bílým vousem vzbuzovala opravdovou úctu. Nechyběly Andělovy výklady o Měsíci, Rolčíkovy o astronomické optice. Oblíbeny byly přednášky zkušeného řečníka a jednoho z iniciátorů založení Společnosti ing.Štycha, atd. Cíl vybudovat lidovou hvězdárnu, kterou si Společnost především vytkla, omezil se na nákup 8" hledače komet, 5" a 4" refraktorů, dvou astronomických hodin s pomocným zařízením a knihovny. Pořízeny byly z fondu získaného sbírkou peněz na uctění památky tragicky zesnulého generála a slovenského astronoma R. Štefánika.

K vlastní stavbě hvězdárny, pro nedostatek finančních prostředků, tehdy nedošlo. Byla zřízena provizorní observatoř v Havlíčkových sadech na Vinohradech, obětavě obsluhována K. Dragounem, ale pro nevhodné umístění záhy zanikla. Klubovně Společnosti byly přislíbeny místnosti v Havlíčkově domě na Karlově náměstí, ale nepodařilo se je získat a Společnost se usadila na čas v jedné z věží Hlavního, tehdy Wilsonova nádraží, aby se pak na delší čas usadila v téže ulici (tehdejší Hooverově třídě), v rozlehlé budově ČSD. O tento přátelský vztah Společnosti se železnicí se zasloužil druhý předseda Společnosti dr. Kazimír Pokorný, ušlechtilý jemný člověk, generální ředitel S Z dráhy, obdivovatel Francouzské astronomické společnosti, ve které viděl starší sestru ČAS. Mladý profesor astronomie české techniky dr.Jindřich Svoboda, oddaný žák prof.Nušla, umožnil členům Společnosti navštěvovat své přednášky ze sférické astronomie v 1.1919/20.

..... Společnost se ale také starala o publikační činnost. Po věstníku Společnosti, jehož první číslo vyšlo ještě za války, a jehož úvodní článek koncipovaný ing.Štychem je významným dokumentem pokrokových cílů, které Společnost sledovala, začala ČAS vydávat čtvrtletně časopis "Říše hvězd". Redakci II.ročníku, který už vycházel měsíčně, převzal prof.Svoboda, ale jeho úroveň postavil příliš vysoko, takže většinu členů - amatérů nevyhovoval. Vrátila se proto v III.ročníku, za redakce ing. Petrůka, k podstatně populárnější formě. Myslím, že správnou úroveň udal ve IV. a dalších ročnících prof.dr.B. Mašek, spolupracovník prof.Nušla a zakladatel československých efemerid Hvězdářské ročenky (I.roč.1921). Za jeho redakce

otiskla Ř.H. z pera nejen našich předních odborníků :Nušla, Maška, Sýkory, Dittricha, Schneidera, Nachtikala, Nechvíle, Nováka, Hacara a j.řadu článků, ale našla i dobrý poměr k amatérům. Až pak přemíra historisujících článků (spor o původu souhvězdí Vel.Medvěda) si vyžádala nové změny redakce, ve které se pak postupně vystřídal (od VII.ročníku dr.O.Seydl, Nušl, Link, Sternberk, Slouka a posléze Mohr, pod jehož redakcí Říše hvězd dosud vychází i když již není orgánem Společnosti. Společnost vydala i velkou otáčivou mapu oblohy, nakreslenou ing.V.Boreckým, který patřil k amatérům s hlubšími znalostmi astronomie sférické i teoretické. Později převzal publikační činnost a především i náklady - obětavý a nápaditý J.Klepeš - ta, po dlouhá léta jednatel Společnosti. Z jeho iniciativy vyšly Andělovy mapy (Mappa Selenographica) Schüller-Novákův atlas sev.souhvězdí oblohy, otáčivé mapky a jiné úspěšné brožurky. Před válkou velmi dobře reprezentovaly vyspělost naší amatérské astronomie. Členům Společnosti však záhy nestačil prakticky jediný styk pomocí časopisu a proto si vymohli pořádání členských schůzí. I tu ochotně vyšel vstříc prof.J.Svoboda a dal k dispozici svou posluchárnu na Karlově nám. Tam byly zahájeny měsíční schůze, ve kterých bylo referováno o aktuálních tématech a novinkách v astronomii. Páteří schůzí byly poutavě podávány výklady prof.F.Nušla.

..... V září 1923, při pozorování Merzovým dalekohledem v Černošicích, spatřil jsem závěr přeletu krásného bolidu s výbuchem. Týš meteor se podařilo p.Klepešovi vyfotografovat ondřejovským astrografem v sousedství galaxie v Andromedě. Propočet dráhy meteoru z obou pozorování mně připoutal natrvalo k meteorické astronomii. O prázdninách r.1924 jsem byl poprvé na praxi na ondřejovské hvězdárně. Tehdy společně s prof.Sýkorou a p.Klepešou jsme v rámci meteorické sekce ČAS, kterou v únoru 1924 založil p.Klepeš, pozorovali Perseidy. Příštího roku se k nám na 14 let připojil dr.Bečvář z Brandýsa se svou pozorovací skupinou, a tak se činnost této sekce, jejíž vedení jsem pak na 20 let převzal, úspěšně rozvinula.

..... V r.1926 ožilo úsilí o výstavbu lidové hvězdárny. Popudem byl návrh dr.Skály, zástupce KSČ v městské radě, který navrhl zřízení planetária v Praze. Společnost tehdy vystoupila s propracovaným pozměňujícím návrhem, aby především byla vybudována lidová hvězdárna, jejíž výstroj v podstatě Společnost již měla. Až na 5" dalekohled, který sloužil v klementýnské věži - byly ostatní dalekohledy určené pro budoucí hvězdárnu zatím umístěny jako exponáty v Technickém museu na Hradčanech. Po delším jednání byl návrh ČAS akceptován a posléze vybráno i místo pro její výstavbu na baště za Hladovou zdí na Petříně, v blízkosti místa, kde začátkem 19.století měla být postavena Pražská hvězdárna v náhradu za Klementinum. Se stavbou východního křídla se začalo v r.1927 a v červnu 1928 byla hvězdárna slavnostně otevřena.

za okupace

..... Začal jsem se zajímat o astronomii krátce před druhou světovou válkou, jako třináctiletý žák měšťanské školy. K astronomii mne přilákaly pravidelné články doc. Linka "Co nového na nebi", otiskované měsíčně v tehdejší "Českém Slově". Šel jsem podle jeho návodu hledat Jupitera; první večer jsem jej nenašel, druhý večer jsem zase marně hledal u něj měsíčky, což není divu s loveckým kukátkem a s planetou těsně nad obzorem. Snad právě tahle zklamání mne přiměla, učit se znát souhvězdí. Mapce ve školním atlasu jsem nedokázal porozumět. Naštěstí jsem našel doma nevázaný výtisk Seydlova překladu Chantovy knihy "Divy vesmíru". Tahle kniha mi v počátcích velmi pomohla; je psána srozumitelně a vede čtenáře k tomu, aby se sám na oblohu díval.

Jinak to byla s literaturou bída. Bydleli jsme tehdy na malém venkovském městečku, široko daleko nebylo slýcháno o nikom, kdo by se o astronomii zajímal. V městské knihovně nebyla jediná kniha o astronomii, v žakovské knihovně rovněž ne.

..... Pak jednou při náhodilé cestě do Prahy jsem si koupil nové číslo "Říše hvězd". Z ní jsem se poprvé dověděl, že existuje Čs. astronomická společnost, že každoročně vychází "Hvězdářská ročenka", a že se chystá vydání spisku "Poznejte souhvězdí". Většinu efemerid ve Hvězdářské ročence jsem neporozuměl a také by mi byly dost málo platné. Vážil jsem si však oddílu "Úkazy na obloze", zejména jsem oceňoval mapky pro vyhledání planet, popis jejich geocentrického pohybu a podobně - tedy byly pro mně nejcennější právě ty části ročenky, které jsou nyní úplně potlačeny!

Sloukova publikace "Poznejte souhvězdí" se pro mne stala na řadu let největším pokladem. Přirozeně záhy mne začalo mrzet, že loveckým kukátkem a starým vojenským triedrem mohu vidět jen zlomeček toho, co se ve spisku popisuje. A tak jsem si honem objednal za 35 Kč neachromatický pěticentimetrový objektiv, který se v publikaci nabízel. Vyrobil jsem si řádný "brejlák". Nikdy jsem kutil nebyl a moje výroba dalekohledů tím skončila. Zato se mohu pochlubit, že jsem tím dalekohledem skutečně pozoroval, vytrvale a vše co se dalo. Je mi vždy líto těch krásných, pracně postavených nebo draze zakoupených dalekohledů, které někde u soukromníka nebo na lidové hvězdárně či ve škole zahálejí - budovatelský elán a zájem o astronomii se tak často vyčerpají právě když by se mělo začít pozorovat!

Nu, a přihlásil jsem se do (tehdy České) astronomické společnosti. Myslím, že jsem napsal panu Kadavému dojemný děkovný dopis, když jsem si přečetl, že jsem byl přijat za člena. Považoval jsem to za ohromnou poctu, a rovněž za závazek, že musím začít s nějakým solidním pozorováním. Přihlásil jsem se do sekce meteorické a proměňácké a pozorování v obou mi mnoho dalo pro moji další práci. Ale ještě větší význam nakonec měla početní sekce, kterou doc. Link vedl skutečně výborně. Poznal jsem řadu problémů z různých oborů astronomie, poznal jsem trochu význam matematiky v astronomii, a navíc a hlavně každý pracovník sekce viděl, že práce někam vede a k něčemu je, protože se výsledky včas a dobře publikovaly.

Jinak pro mne ČAS vlastně znamenala dvě jména - dr. Slouka a pan Kadavý. Dr. Slouka uměl přitažlivě a přátelsky psát. Pan Kadavý byl duší Společnosti: trpělivě odpovídal na moje dotazy, posílal balíčky knih, efemeridy komety, pokyny pro pozorování a nevím co ještě. Myslím, že tehdy, za války, udělala ČAS skutečně hodně. Sám si nejvíce cením jednak organizace pozorování, jednak ediční činnosti ČAS - např. takový Schüllerův - Novákův atlas byl pro mne pravý poklad.

Ke konci války se začínala "Říše hvězd" tenčit až přestala vycházet docela. Navíc někdy v té době přišel dopis, že ČAS musí zrušit členství členů mladších než 18 let. Chápal jsem, že za tím patrně stojí přinucení Moravcova Kuratoria. Přesto mne to nějak zamrzelo a s nadšením jsem uvítal pokus A. Nováka a jeho skupiny tohle všechno obejít, pracovat, pozorovat a vydávat časopis dál. Tak jsme pozorovali proměnné hvězdy dále, a neperiodický cyklostylovaný věstník "Algol" byl pro mne symbolem mládí, které nekapituluje.

Později jsem vyrozuměl, že věci byly zmotanější a také to, že lidé, kteří pro mne splývali v jedinou jednolitou ČAS se často v názorech i jednání mezi sebou značně rozcházel. To jsem tehdy nevěděl a upřímně řečeno, kdybych to byl věděl, bylo by mi to dost lhostejné. Vážil jsem si toho kdo byl ochoten poradit, pomoci, kdo jednal přátelsky a hlavně kdo něco dělal. Řadový člen a prostý zájemce o astronomii se na věci patrně vždycky dívá takhle. Snad jednou přijde čas, kdy se zásluhy i omyly jednotlivců posoudí klidně a spravedlivě, sine ira et studio.

M. Plavec

..... Za války prožívala Společnost mnoho těžkostí. Sice velmi rychle vzrůstala. Na každé výborové schůzi bylo přijímáno až několik desítek nových členů. Finanční starosti také nebyly. Ale počet členů koncem války dosáhl čísla 2700, náklad časopisu byl však jen 2000 a nesměl být zvyšován. Byly potíže se zrušováním expedice abonentům a knihkupcům. Nakonec se omezilo přijímání členů do 18 let. Již před touto situací vyřadil výbor ze členských seznamů mladistvé do 18 let, aby se vyhnul spolupráci s nacistickým Kuratoriem pro práci s mládeží. Někteří z nich se však odvolali a vedení Kuratoria nařídilo, aby vyřazení zrušil. Podobně zrušil německý úředník Kulturního odboru hl. m. Prahy usnesení výboru, nevyhovět žádosti tzv.

Radosti ze života o volný vstup do hvězdárny. Konečně Protektorátní úřad v Praze nařídil, aby byl na hvězdárně zaveden při provádění obecního německý výklad. Hvězdárna byla veřejnosti přístupna až do února 1945, kdy několik místností na hvězdárně zabrali němečtí vojáci a zůstali tam až do počátku pražského povstání.

..... Ač jsem měl svoji práci velmi rád, po určité době hlavně koncem války jsem nebyl s prací v ČAS spokojen. Bylo to v době překotného růstu. Pracoval jsem tehdy 12 až 16 hodin denně, ale nikdy jsem nebyl s prací hotov. To byl strašný pocit. Tehdy zůstalo mnoho dotazů a objednávek nevyřízeno. Dodatečně se za to omlouvám. V kanceláři jen občas vypomáhali někteří členové, zvláště Felix, Slavíček a Anděl. Jednatelskou korespondenci vyřizoval sám jednatel Vlček. Německé úřady však nepovolily další trvalou pracovní sílu. Až do konce války jsem byl prakticky jediným zaměstnancem Společnosti.

F. Kadavý

..... Krátce po vypuknutí druhé světové války bylo z podnětu spisovatele Bedřicha Čurdy-Lipovského zřízeno při Přírodovědecké společnosti v Ostravě první astronomické střežné diskotím, že při tomto spolku byla ustavena astronomická sekce, která se po osvobození přeměnila v přímou pobočku ČAS. Jejím ředitelem se stal ing. V. Gajdušek, Čurda-Lipovský, neúnavný a zručný organizátor, jejím jednatel. Tím se má přednášková činnost velmi rozšířila, neboť astronomická sekce pořádala často veřejné přednášky, jednak jednotlivě, jednak v cyklech, v nichž kromě mne přednášeli i jiní členové výboru, např. ing. Gajdušek, zemřelý již ing. dr. J. Klír, učitel Píšala a j. Přednášková činnost se brzy rozšířila i na širší Ostravsko zvl. Místecko-Frýdecko. K přednáškám brali s sebou členové sekce své hvězdářské dalekohledy, takže posluchači měli příležitost, aby mohli pozorovat vesmírná tělesa hvězdářským dalekohledem, většinou poprvé vůbec. Kromě činnosti v sekci jsem zastával i funkci knihovníka Přírodovědecké společnosti jako člen jejího výboru.

..... V říjnu 1942 jsem byl přeložen do Brna, a to ve funkci správce reálného gymnasia na Křenové ulici, vyhnaného z vlastní budovy do budovy občanské školy na ulici Tábořské, v níž se tísnily obě školy. V té době byl v Brně poměrně značný počet členů ČAS, z nichž někteří měli vlastní astronomický dalekohled, např. dr. K. Raušal a K. Čtvrtníček, kteří si dalekohledy zhotovili sami, dr. Oto Obůrka, Rud. Malý a jiní. Avšak k vytvoření brněnského astronomického střediska stále nedocházelo, ačkoli byly učiněny pokusy. Já jako několikaletý člen ČAS žijící mimo Prahu jsem vždy těžce pociťoval nemožnost, účastnit se astronomického života v kruhu ostatních členů a zvl. návštěv na hvězdárně. Zůstával jsem proto v živém styku s Ostravou, kam jsem dojížděl a účastnil se práce, pokud to bylo možné.

Časem za mnou počali do ředitelny docházet mladí zájemci - amatéři se žádostí o radu, případně i o spolupráci.

..... A tak začala klíčit myšlenka, že těmto zájemcům je třeba soustavné pomoci a zvl. spolupráce ostatních brněnských astronomů - amatérů založením místního střediska v Brně. Bylo mi zřejmo, že vzhledem k válečným poměrům není na založení nové české organizace pomyšlení, měl jsem však zkušenosti z Ostravy a ty jsem se rozhodl uplatnit.

..... S důvěrou očekávaný blížící se konec války naléhal na provedení zamýšleného plánu, aby na prahu obnovy samostatnosti ČSR byla tu již organizace, které by mohl připadnout úkol, zajistit astronomické přístroje a stávající zařízení před zlovolným zničením nebo zasanťčením, ať byly kdekoli.

Podnět k založení místního astronomického střediska se naskytl roku 1944, když na 5.května zařadila brněnská pobočka Jednoty čs.matematiků a fyziků péčí tehdejšího jednatele dr.Kahudy do svého pravidelného cyklu přednášek mou přednášku o nových hvězdách roku 1943. Chtěje této příležitosti využít k navázání vzájemných styků mezi brněnskými astronomy, pozval jsem ty, které jsem znal, aby na mou přednášku přišli a pozvali známé. Na přednášce samé jsem pak vyzval přítomné zájemce o astronomii, aby se po přednášce přihlásili ke krátkému pohovoru. Skutečně se přihlásilo dvanáct a náš pohovor vyzněl v souhlasném mínění, že by bylo vhodné, aby také v Brně bylo zřízeno astronomické středisko, které by pracovalo s týmž programem jako ČAS, nejlépe jako její pobočka. Slíbil jsem, že se přičiním, aby se tak stalo. Po zkušenostech z Ostravy, jevilo se mi za stávajících poměrů nejvhodnějším, založit astronomickou sekci při některém nezrušeném českém spolku v Brně.

..... Rozhodl jsem se vyzvat Přírodovědecký klub v Brně, aby zřídil astronomickou sekci. Hlavní jednání jsem pak vedl s jednatelem Přírodovědeckého klubu doc.dr.J.Kratochvílem, který mi v krátkém čase oznámil souhlas a podmínky, které jsou pro takový případ stanovami předepsány. Ihned jsem zahájil nábor, abych získal předepsaný minimální počet nových členů tím, že jsem zaslal pozvání oněm, s nimiž jsem hovořil po přednášce 5.května. Pozvání se setkala s plným úspěchem, neboť všichni se přihlásili za členy nové sekce Přírodovědeckého klubu.

..... Potvrzovala se tím zkušenost, že právě těžké doby vedou člověka, aby pozvedal zrak k hvězdám; vždyť i sama ČAS vznikla ve válečném roce 1917 za nejlitějších bojů první světové války. Členů přibývalo a mohlo být pomyšleno na svo-

lání ustavující schůze sekce. Ta se sešla 6. února 1945 v místnosti Besedního domu, a to v tzv. čtenářském salonku této, pro český život brněnský tak významné budovy.

A. Peřina

..... Red. Čurda stal se nadšeným propagátorem astronomie a brzy založil astronomickou sekci při Přírodovědecké společnosti v Ostravě, která později se stala pobočkou ČAS v Praze. Předsedou byl jsem zvolen já a Čurda jednatelem. Získali jsme pro sekci několik schopných lidí, pořádaly se přednášky, zhotovovaly se dalekohledy atd. Čurda byl výborný organisátor a dovedl okolo sebe shromáždit pracovníky i udržet jejich zájem.

..... Přišel však protektorát a brzy na to válka. Mohli jsme se dále scházet, ale naše schůze byly navštěvovány neznámými lidmi a někdy gestapo kontrolovalo legitimace členů. Když byl Čurda uvězněn (byl dlouhou dobu v Terezíně), život spolku se zastavil.

V. Gajdušek

po osvobození

..... ČAS bývala vždycky chudá. Subvence, neodpovídající významu a neúměrné cílům Společnosti, stačily na astronomii skrovných prostředků. Obohacovali ji však obětaví pracovníci, počínaje již jejími zakladateli a suitou astronomii oddaných odborníků i amatérů. Proto se Společnost nejen udržela a rostla, ale vyorala tak hlubokou brázu na poli naší kultury. Obávám se však, že Společnost nedovedla vždy dost docenit pravý význam nezištné práce těchto obětavců, z nichž někteří, v plném zaujetí pro astronomii, zapomínali se bedlivě rozhlédnout na dění kolem.

Teprve po válce a osvobození mohla se činnost ČAS rozvinout v plné šíři. Na petřínské hvězdárně stála vedle zkušených pracovníků a osvědčených funkcionářů celá garda obětavých mladých lidí. Jim se žádné překážky nezdály nepřekonatelné. Jen holé ruce a nadšení měli členové Klubu mládeže ČAS, ale pustili se do obnovy rozstřílené hvězdárny, odklidili trosky, opravili elektrické zařízení, přispěli k nové úpravě místností a pomohli nezapomenutelné knihovnici M. Bettelheimové při zachraňování knih z demolované knihovny čítající přes 5 000 svazků.

Pražské centrum nebylo osamoceno. Ozvali se přátelé z ciziny a přihlásily se odbočky a příznivci Společnosti ze všech koutů republiky, z Bratislavy, Ostravy, Brna, Olomouce, Přerova, Val.Meziříčí, Vsetína, Čes.Budějovic, Plzně, Hradce Králové, Tábora, Jičína, Rokycan a j. míst. Odevšad přicházely dary na obnovu petřínské hvězdárny i na postavení nové. Funkcionáři ČAS věnovali akci postavení nové hvězdárny a planetária neobyčejně velké úsilí. Jak známo, došlo nejdříve k vybudování planetária a s přestavbou hvězdárny na Petříně začne se přes všechny sliby, teprve letos v podzimních měsících. Inu, hvězdáři musí umět čekat.

Dík vědecké radě byla v celé republice obnovena a prohlubována činnost odborných sekcí, a to : pro pozorování Slunce, meteorů, proměnných hvězd, planet a Měsíce. Byly pořádány kurzy teoretického i praktického výcviku pozorovatelů. Navázány znovu válkou přerušené styky se zahraničím, odkud se nejednou dostalo čs.amatérské astronomii významných ocenění. Postupně byly ustaveny ještě sekce : časová, fotografická, početní, pro pozorování náhodných zjevů, kometární, historická, geofyzikální, meteorologická, instrumentální a astronautická. Byly zahájeny přípravy k vydání dalších čísel Memoirs and Observations of the Czechoslovak Astronomical Society, v nichž pak byly publikovány vědecké práce členů.

1.července 1945 vyšlo již prvé dvojčíslo okupanty zastavené Říše hvězd. 2.července byly zahájeny populární rozhlasové pořady "Čtvrthodinka ve vesmíru", v nichž pravidelně každé první a třetí pondělí v měsíci přednášeli členové ČAS. 9.července bylo uskutečněno pozorování částečného zatmění Slunce - omezeně i pro obecnost. To jsme dokázali ve hvězdárně, tak těžce postižené, dva měsíce po skončení revoluce. Nedokázali jsme však ženě, která přišla na Petřín po 22.hodinu podívat se na odpolední zatmění, její přání splnit. Obořila se na službu slovy: "To jste hvězdáři, když mi nedokážete ukázat zatmění Slunce až teď, když mám čas!?"

ČAS začala rozvíjet tak pronikavou popularizační činnost, jaká neměla obdoby; v průběhu následujících let se po-

čet členů více než zdvojnásobil. Také zvýšené aktivity vědeckých ústavů, výsledků vědeckých prací, zvláště objevů komet Pajdušákové, dr. Bečváře a Mrkose ze Skalnátého Pleša, dovedla Společnost k propagaci astronomie dobře využít.

Publikační, osvětové i odborné úsilí ČAS, rozvíjející se do hloubky i do šíře, začalo nést ovoce. Vznikaly po celé republice astronomické kroužky závodních klubů, škol a vyrůstaly, po vzoru petřínském, desítky lidových hvězdáren, vyvolávajících údiv i obdiv zasvěcených návštěvníků z ciziny. V praxi se začínalo naplňovat heslo : "Vědění všem".

Musím se zase vrátit k uloženému téma : "Čím pro mne byla ČAS".

Přiznám, že v těchto letech mi Společnost byla vším. Rád, z vlastní potřeby, jsem jí dával všechn svůj volný čas. Škoda, že ho nebylo víc, můj dluh ČAS mohl být menší. Na petřínské hvězdárně jsem býval takřka denně, nejraději jsem však měl soboty. První v měsíci byla debatním večerem, druhá byla vyhražena Klubu mládeže od patnácti do sedmdesátilet, třetí patřila odborným sekcím a čtvrtá byla členskou schůzí ČAS.

Vyčítal mi nejednou ve výboru A. Vrátník, že obsazují večery mládeže přednáškami vědeckých kapacit, naproti tomu na členských schůzích nechávám referovat mladé. Bývalo však stejně plno, a to i za krajně nepříznivých povětrnostních podmínek v zimě. Standardní zájem byl o všechny přednášky. Některé byly rozmnoženy a rozesílány zejména mimopražským členům. V průběhu roku byly uspořádány tři kursy : podrobný kurs matematiky nižší i vyšší, kurs o relativitě a kurs zacházení s přístroji.

Můj obdiv měl dr. B. Šternberk. Přišel sobotu co sobotu. Pokaždé, zvláště při diskusních večerech, byl požádán o příspěvek. Nikdy neodmítl, vytáhl z kapsy kartičku a už jsme se dozvídali nejnovější novinky z astronomického dění a literatury snad celého světa. Pokud se pamatuji, jen jednou se z vážných rodinných důvodů omluvil a nám tehdy jeho kartička velmi chyběla.

Spolupráce mezi odborníky a amatéry byla příkladná a ku prospěchu astronomie i obou stran. Nestalo se, aby kterýkoli astronom z povolání nevyhověl pozvání k přednášce nebo ke spolupráci. Někteří z nich na petřínské hvězdárně vyrůstali, pracovali a Společnosti se neodcizili ani tehdy, kdy jejich vědecké práce nabývaly světového věhlasu. Vedli většinu sekcí, což bylo zvláště u profesorů vysokých škol přijímáno s uznáním.

F. Matěj

..... V květnové revoluci byla hvězdárna těžce poškozena. Nejvíce hlavní kópule a knihovna, která byla výbuchem granátu rozmetána. Během roku však zásluhou Václava Jaroše, tehdejšího kulturního referenta hl. m. Prahy a pozdějšího předsedy ČAS, byla znovu uvedena do provozu. Jen oprava hlavního

dalekohledu si vyžádala delšího času. Společnost dále vzrůstala, dosáhla až 5000 členů. Nebyl to však růst zdravý. Mnozí, kteří se v té době přihlásili za členy, si pletli astrologii s astrologií a někteří dokonce i se spiritismem. Jinak se činnost Společnosti neobyčejně rozrostla. Již koncem roku 1945 měla své pravidelné relace v rozhlase téměř po 5 let dvakrát měsíčně. V Praze i v dalších městech byly stovky přednášek, na kterých bylo vždy několik set, dokonce i tisíce lidí. V kanceláři Společnosti byli 3 až 4 stálí zaměstnanci.

F. Kadavý

..... Na výroční schůzi 13. února 1947 byla schválena přeměna sekce na samostatnou Astronomickou společnost v Brně se souhlasem Přírodovědeckého klubu a dne 21. března 1951 na výroční schůzi konečně její přeměna na pobočku ČAS. Zůstal jsem jejím předsedou, dokud mne tromboza mozkové cévy nevyřadila jako invalidního důchodce předčasně jak ze školní služby, tak i z práce na astronomické líše. Postihla mne 17. září 1952 na mé veřejné astronomické přednášce v sále UJEP, kterou jsem jakž takž dokončil. Dr. O. Obůrka a dr. J. M. Mohr mne ihned po jejím skončení dopravili na kliniku.

..... Dne 31. května 1946 došlo k ustavení Společnosti pro vybudování lidové hvězdárny v Brně v aule filosofické fakulty Masarykovy university v Brně pod záštitou čestného předsednictva, k němuž kromě jiných náleželi: RNDr. Jaroslav Císař, zplnomocněný ministr a vyslanec ČSR v Londýně, prof. dr. Karel Čupr, profesor Vysokého učení technického dr. Eduarda Beneše, prof. dr. Václav Neumann, profesor Masarykovy university, prof. ing. František Syřiště, rektor Vysokého učení technického dr. E. Beneše, prof. RNDr. Vladimír Úlehla, děkan přírodovědecké fakulty Masarykovy university, generál Zdeněk Novák, zemský vojenský velitel. Schůzi jsem zahájil úvodním slovem o významu a poslání lidové hvězdárny v Brně, které doplnil dr. J. M. Mohr, tehdy docent a ředitel universitního astronomického ústavu v Brně, a připojil přednášku se světelnými obrazy o hvězdárnách u nás i jinde. Jako první předseda nové Společnosti byl zvolen a po dobu jednoho roku působil prof. dr. Josef Široký, tehdy zemský školní inspektor. Po něm byl po několik roků velmi úspěšným předsedou prof. dr. J. M. Mohr.

Za předsednictví prof. dr. J. M. Mohra, se kromě jiných zasloužil o stavbu lidové hvězdárny zejména arch. ing. Šotola. Jeho zásluhou mohlo být započato se stavbou poměrně brzy, takže první etapa byla dokončena již roku 1953. Povzbuzen svým přítelem ing. Kocmanem, pustil se Fr. Šotola do práce s obdivuhodným elánem, zájmem a vytrvalostí. Proměřil Kraví horu a vypracoval plán hvězdárny, která se měla skládat ze dvou menších pozorovatelů s otáčivými kopulemi na vyvýšené terase s ústřední hlavní budovou mezi nimi, v níž měla být hlavní pozorovatelna, přednáškový sál a další potřebné místnosti. Budova pro planetárium měla být postavena v sadové úpravě na úpa-

tí Kraví hory. A nejen to, Fr. Šotola se postaral o potřebné nástroje od lopat a krumpáčů až po zednické trakaře a tzv. japonky. Postaral se i o stavební materiál, kámen, cement atd. a jeho dovoz až na staveniště. Byl projektantem, ředitelem stavby i pouhým stavbařem současně, neboť byl i v prosté práci zednické včetně míchání malty příkladem četným brigádníkům, jejichž práci řídil a zaznamenával. Jeho zásluhou byla pro spolupráci získána též První brněnská strojírna, jejíž zaměstnanci pod vedením ing. Pavlovce montovali kovové otáčivé kopule, při čemž cena materiálu byla odepsána. První etapa stavby byla ukončena dohotovením obou postranních Šotolových pozorovatelů, z nichž jedna byla dána k dispozici universitnímu astronomickému ústavu, který záhy si postavil opodál ještě pozorovací domek s odklápěcí střechou.

A. Peřina

..... Po osvobození vrátil se Čurda domů nemocen, ale brzy se zotavil a v ostravské pobočce nastala čilá práce. Přednášky, pozorování, stavba dalekohledů atd. Členů astronomické sekce bylo přes sto a šedesát účastníků na schůzi nebylo zvláštností. Brzy se všechno úsilí soustředilo na stavbu hvězdárny. V městě uhlí a železa nejevili však vůdčí činitelé valného zájmu pro astronomii. Zde byl opět na místě Čurda, který měl mnoho známostí a chodil, přesvědčoval a prosil různé vlivné činitele, a protože tito činitelé se často měnili, bylo zase nutno přesvědčovat ty nové. Na stavbu samostatné hvězdárny nebylo pomyslení. Spokojili jsme se s přidělením jedné místnosti v V. poschodí jednoho domu ve středu města a za přispění Národního výboru dali jsme se do stavby kopule na střeše. Plány udělal dr. Klír a práce provedena většinou brigádami z řad členstva. Spolek vlastnil řadu menších astronomických dalekohledů. Hlavní dalekohled v kopuli měl být 16 cm refraktor. Já jsem udělal objektiv a Kozelský montáž. Dodnes vše bezvadně funguje kromě kupole, která se těžko otáčí. Byla udělána kterýmsi závodem zadarmo a jako skoro vše, co je zadarmo, nestojí za nic. Hvězdárnu převzal Obvodní národní výbor a řízením byli pověřeni Čurda a ing. Svěrák. Čurda vymohl slušnou roční dotaci a zaopatřilo se mnoho věcí.

Brzy po osvobození pomýšlel jsem na zhotovení Schmidtovy komory. Má první komora měla průměr korekční desky 12 cm a abnormální světelnost 1 : 1. S touto komorou a druhou větší udělal přítel Klepešta řadu krásných snímků na Skalnatém Plese a dr. Bečvář napsal mi dopis plný nadšení. To bylo v roce 1947. Většina mých Schmidtových komor, mezi nimi dvě se zrcadly přes 60 cm a korekční deskou ø 40 cm světelností 1 : 2 a 1 : 2,5 leží nevyužity. Stejně tak Bakerova modifikace Schmidta s rovným obrazovým polem. Příčinou je hlavně nedostatek vyhovující montáže.

Brzy po roce 1947 počal jsem pomýšlet na velká zrcadla. Načrtl jsem stroj podle prof. Ritcheyho trochu zjednodušený. Kozelský udělal strojnické výkresy, Vítkovické železárny práci zásluhou dr. Klíra přijaly a za dozoru Kozelského byl stroj dost brzo dohotoven. Osvědčil se docela dobře a vybrousil jsem na něm celkem 6 zrcadel průměru 60-65 cm.

V. Gajdušek

po únoru

..... Ale ani predseda ONV v Humennom sa nechal zahambit' vo svojej vynaliezavosti. A jedného krásneho dňa ma oboznámil so svojim "senzačným plánom". On si totiž celkom inak predstavoval popularizačnú prácu našej hvezdárne. Navrhoval, aby každá astronomická prednáška na dedine bola spojená s náborom členov do JRD. Podľa jeho plánu mal sa postaviť hvezdársky ďalekohľad na námestí obce a jeho úlohou by bolo privábiť ľudí. Po zhromaždení ľudí, miesto astronomickej prednášky, mali sa prítomní podchytiť pre kolektivizáciu dediny.

Je pochopiteľné, že s takýmito "geniálnymi" nápadmi som nemohol súhlasiť, čo malo za následok zostrenie perzekúcie mojej osoby.

A už sa nešťastie sypalo na mňa ako lavina. ONV mi zakázalo chodiť prednášať do iných okresov, ačkoľvek všetky výlohy boli hrazené žiadateľom a nie našou hvezdárnou.

Toto však bolo iba predehrou toho, čo ďalej nasledovalo. Predseda ONV bol núdzovo ubytovaný v budove ONV a keďže mal dve deti, nepáčil sa mu hluk, ktorý spôsobili návštevníci hvezdárne.

A tak keď som otvoril separátny vchod do budovy ONV a vyšiel na pozorovateľňu, manželka predsedu rezervným kľúčom zamkla dvere naspäť, aby sa nikto na hvezdáren nemohol dostať. Vrátnikovi a upratovačkám prísne nakázala, aby každého návštevníka vrátili s poznámkou, že hvezdáren bola zrušená.

Ja som si spočiatku nevedel vysvetliť príčinu, prečo ľudia prestali navštevovať hvezdáren. Toto konštatovali a hlásili mi tiež moji spolupracovníci, ktorí taktiež konali službu večer na hvezdárni, podľa vypracovaného rozvrhu.

Z našej pozorovateľne nebolo totiež vidieť dolu na dvere od separátneho vchodu so budovy ONV. Každý, kto mal službu na hvezdárni, vždy odomknul tieto dvere, aby návštevníci mali voľný vstup na hvezdáren.

Jedného večera som počul silný buchot na dvere a keď som tam išiel sa pozrieť, bol som veľmi prekvapený, že tieto dvere niekto uzamknul.

Teraz mi svitlo v hlave, že tu sa sabotuje! Než službu konajúci je na pozorovateľni, dolu niekto vždy zamkne dvere, aby znemožnil návštevu hvezdárne. Ihneď som vzal na výsluch vrátnika, ktorý mi potom prezradil, ako sa veci majú. Takto sa prezradila táto podkopná práca namierená proti našej hvezdárni.

Po tomto výsluchu som zavolať skupinu návštevníkov na hvezdáren, kde sme sa pustili do pozorovania hviezdnej oblohy. Za malú chvíľu s veľkým hrmotom sa otvorili dvere hvezdárne, v ktorých sa objavila manželka predsedu ONV a rozčulene kričala na mňa: "Čo tu púšťate ľudí do tej budy, moje deti nemôžu spať pre ten kravál!"

Buďuje sa riadna hvezdáren
-ale veľmi ťažko!-

Písal sa rok 1958. Zmenilo sa zase vedenie ONV a ja som sa dožadoval výstavby riadnej hvezdárne. Svoju žiadosť

som odôvodnil tým, že doterajšie provizorium nevyhovuje pre hromadné navštevy, ani pre pozorovanie. Pre stabilnú strechu sa totiž vzduch vo vnútri pozorovateľne veľmi zohrieva, následkom čoho nastáva chvenie pozorovaného objektu. Z toho dôvodu hvezdáren bezpodmienečne musí mať otáčivú kupolu, miesto toho kanceláriu pre riaditeľa, prednáškovú sieň, tmavú komoru atd. Inak nemôže zvládnuť úkoly na ňu kladené.

Napred bola povolená stavba kupoly. Plány boli vyhotovené pracovníkmi Východoslov.železiarní v Košiciach. Potom zo strany ONV bol daný súhlas k výstavbe ďalších žiadaných miestností. Podľa toho sa mala previesť adaptácia časti budovy ONV a hvezdáren mala byť ako druhé poschodie budovy.

Z tohoto miesta bol veľmi dobrý výhľad na všetky susedné strany a v blízkosti sa nenachádzali rušivé svetlá posulových lamp. Teda ideálne miesto pre ľudovú hvezdáren.

Práca s nadstavbou budovy ONV bola zadaná Okresnému stavebnému podniku v Humennom a plány vyhotovil Stavoprojekt v Michalovciach.

Okresný stavebný podnik ihneď sa pustil do odstránenia časti krytiny na budove ONV. Ale práca neišla tak rýchlo, lebo sa preťahovala a skončená bola až za dva roky. A tu sa nezadržitelne valilo na mňa druhé nešťastie!

Len čo bola odstránená strecha na budove ONV, prišli niekoľko týždňov trvajúce tropické lejaky! Do budovy ONV začala pretekať dažďová voda, čím nastala panika medzi administratívnymi pracovníkmi a títo ma začali častovať vyberanými slovami.

J. Očenáš

..... Předsedou ČAS byl po mnoho let stařícký profesor dr.F.Nušl, nestor českých hvězdářů. U příležitosti jeho 80tých narozenin jsem se ve svém projevu také zmínil, že ÚNV hl.m.Prahy náležitě vybaví hvězdárnu a vynasnaží se v dohledné době postavit na Petříně novou hvězdárnu. V té době řídila za staříckého předsedu spolkové záležitosti ČAS energická místopředsedkyně s.Luisa Landová-Štychová, manželka zemřelého zakladatele Společnosti. Jako zkušená politická pracovnice věděla, že po odcházejícím předsedovi je nutno do čela Společnosti postavit předsedu - politika, který bude mít vliv a energii prosadit v ÚNV stavbu nové hvězdárny. Volba padla na mne. Předsedou jsem byl zvolen na 30.jubilejní valné hromadě 24.dubna 1948. Správní výbor jakož i delegáti valné hromady - vědečtí pracovníci i amatéři přijali mou kandidaturu celkem sympaticky. Při volbách bylo ze 100 přítomných delegátů - voličů - proti mně pouze 6 hlasů, ti chtěli astronoma odborníka. Sám jsem to voličům doporučoval, přes to mně zvolili. A tak jsem se stal předsedou ČAS. Dlužno připomenout, že jak správní výbor, tak i členové Společnosti stáli v únorových dnech na straně pokroku, šli s KSČ. Hvězdárna i ČAS byly bohatě podporovány ministerstvem informací a osvěty, ministerstvem školství a hl.m.Prahou. V roce 1947 ministr Václav Kopecký uvolnil na popularisaci astronomie 200 tisíc Kčs, ministr Zdeněk Nejedlý na publikační činnost

80 tisíc Kčs.

Práce na hvězdárně se zdárně vyvíjela. V roce 1948 už byla instalována na hvězdárně první astronomická výstava. Byla velmi zdařilá. Výstava byla dvakrát prodloužena, podruhé do 15. listopadu. Na vstupném se vybralo 100 tisíc Kčs.

Přihlášek do ČAS rychle přibývalo, Společnost záhy vyrostla na nejmasovější populárně-vědeckou organizaci. Ve venkovských městech i na vesnicích se ustavovaly odbočky ČAS a astronomické kroužky. Pražští hvězdáři měli plné ruce práce. Byli zváni na přednášky. Desítky jich proslovil s. Kašavý, pozdější ředitel hvězdárny, prof. dr. Šternberk, dr. H. Slouka a další, a také už astronomové nejmladší generace : dr. Plavec, dr. Kleczek a jiní. Nadšení mezi zájemci o astronomii bylo veliké. Záhy se začaly stavět v různých městech větší i menší hvězdárny. Z velké části byly postaveny brigádníky. Mezi venkovskými hvězdáři-amatéry a lidovou hvězdárnou pražskou byla úzká spolupráce. ČAS pomáhala vybavovat hvězdárny na venkově. Mnohým zapůjčila ze svých zásob astronomické přístroje. Odbornou poradu nikdy neodmítla. Nadšení pro astronomii neutuchalo a zájemců má podnes mnoho. Nyní se naše republika může pochlubit více jak 55 lidovými hvězdárnami. Něco podobného se nenajde nikde na světě.

V této době usilovala také ČAS o zavedení astronomie jako samostatného předmětu na rozvrhu škol II. a III. stupně. Podala žádost ministerstvu školství a požádala ministra Zdenka Nejedlého, aby této žádosti věnoval zaslouženou pozornost. Při ČAS byly obnoveny sekce a některé nově zřízeny. Pamatuji se, že jsme měli sekci planetární, debatní, početní, hodinovou, přístrojovou, fotografickou, meteorickou, sluneční, měsíční a snad i jiné. Všechny sekce měly v čele odborníky. Sekce publikační se dobře rozvíjela. Kromě malých mapek hvězdné oblohy, pohlednic s fotografií Lidové hvězdárny na Petříně, astronomického slovníčku a dvaceti jiných publikací byl připravován do tisku 3. díl velké astronomie. Pozoruhodné dílo napsali odborníci ČAS, prof. dr. B. Šternberk, docent dr. Link, dr. H. Slouka a další. Velmi dobrým pomocníkem, sdružujícím velkou obec astronomickou, byl časopis "Říše hvězd", vydávaný ČAS. Rovněž knihovna byla rozšířena o desítky domácích i cizích děl.

Československý přípravný výbor Světového sjezdu pro mír v Paříži, vyzval ČAS, aby se zapojila do úsilí udržet mír. ČAS připravila projev (česky, anglicky, rusky a francouzsky) a zaslala jej všem observatořím a astronomickým společnostem na celém světě. Výzvu k míru podepsali vedle předsedy všech- ní členové správního výboru : celkem 45 osob.

Koncem měsíce června 1949 jsem se vracel se spisovatelem Josefem Tomanem autem z Lužických hor. Cestou s. Toman zapjal rozhlas. Chtěli jsme si poslechnout nějakou hudbu. Byli jsme však překvapeni. Ozvala se zahraniční vysílačka; hovořila česky. Hlásila tuto zprávu : President Československé astronomické společnosti v Praze pan Václav Jaroš se obrátil zvláštním dopisem v anglickém jazyku na všechny zahraniční observatoře na západě, aby vědci a ředitelé těchto ústavů bojovali proti válce a pracovali pro mír. Ptáme se pana Václava Jaroše, zda-li se podobným dopisem obrátil také na východ, zvláště

pak do Moskvy, odkud válečné nebezpečí hrozí. Vysílačka také oznámila, že výzvu ČAS obdržela od belgické observatoře. Další komentář k tomu nebyl. Bylo vidět, že výzva splnila svůj účel.

31. valná hromada v roce 1949 konstatovala, že ČAS má již 3330 členů.

..... V tomto roce (1950) hl.m. Praha na návrh kulturního a školského referenta UNV zakoupila pro Lidovou hvězdárnu na Petříně za půl milionu vědeckých přístrojů.

Velkou událostí Československé astronomické společnosti byla návštěva sovětských astronomů na hvězdárně. Přijeli 8. dubna 1950. Uvítali jsme srdečně milé hosty už před budovou. Byli rozjásáni a nadšeni krásami Prahy a srdečným přivítáním všech členů ČAS. S úsměvy se posadili v přednáškové síňce. Vyměnili jsme si pozdravy a já pak krátce pohovořil o úkolech naší hvězdárny, o její popularisaci mezi lidem, její lidovýchovné činnosti a o plánech do budoucnosti. Pak hosty pozdravila pěkným programem skupina libeňských pionýrů. Hosté srdečně a dlouze dětem tleskali. Místopředsedkyně Luisa Landová-Štychová pak promluvila o historii Společnosti a o její revoluční tradici od začátku své činnosti.

Vedoucí delegace dr. Kulikov, profesor moskevské university, poděkoval za přátelské projevy a seznámil nás s prací sovětských hvězdáren. Uvedl, že v SSSR je nyní 42 hvězdáren, které se zabývají nejen vědou, ale i popularisací. Z toho 10 až 15 hvězdáren koná velké vědecké práce. Ale zdůrazňuje, že i tyto hvězdárny se zabývají současně velkou činností propagační a osvětovou. Ostatní sovětské hvězdárny (university) pečují o výchovu studentů a zabývají se také popularisací astronomie v širokých masách lidu.

Po projevu profesora dr. Kulikova se hosté odebrali k prohlídce hvězdárny. V kopulích bylo mnoho vysvětlování a vzájemného vyptávání. Naši pracovníci byli velmi spokojeni a došlo k významné dohodě. Naše každodenní pozorování slunečních skvrn našimi amatéry nebudou již napříště posílána do Curychu, kde o ně z politických příčin ani nestáli. Budou zasílána přímo do Sovětského svazu na Pulkovskou ústřednu.

Pak jsme hosty pozvali na společný oběd do Strahovské zahrady. Tam se v srdečné zábavě ztuhlilo navázané přátelství i chuť k spolupráci. Na rozloučenou promluvil prof. dr. Ambarcumjan, nositel státní vědecké ceny. Poděkoval za vřelé přivítání a znovu připomínal, jak byli nadšeni krásami Prahy. Požádal našim astronomům mnoho dalších úspěchů a zdaru v práci.

V říjnu 1949 na schůzi astronomického odboru při Československé národní radě badatelské bylo jednomyslně usneseno konat v květnu 1950 pracovní sjezd čsl. astronomů z povolení, a to na Skalnatém Plese. Tento sjezd byl v dějinách astronomie prvním pokusem o spolupráci, lepší vzájemné poznání našich spolupracovníků a řešení celé řady problémů, týkajících se naší astronomie. Byli jsme přesvědčeni, že nová doba vznesla do naší astronomické vědy nové myšlenky a nové pojetí úkolů, které nás očekávají v socialistickém budování státu.

Účast našich astronomů byla téměř 100%. Omluvilo se jich jen několik, a to ze zdravotních nebo služebních důvodů. Účastníci na sjezdu byli z Bratislavy, Brna, Olomouce, Ostravy, Přerova, Prahy a z Tatranské Lomnice. Vedle astronomů z povolání byli na sjezd pozváni zástupci Čsl. astronomické společnosti v Praze a Štefánikovej astronomické společnosti v Bratislavě.

Sjezd byl zahájen v pondělí 15. května uvítacím proslovem dr. Bečváře a zahajovacím proslovem doc. dr. Linka. Vědeckým referátům na téma: Astronomie, Slunce a vysoká atmosféra, stelární astronomie a nebeská mechanika, meteorická astronomie, byla věnována čtyři půldne a další čtyři půldne byla věnována referátům organizačním.

Velkým přínosem sjezdu astronomů byla široká výměna názorů. Byl přijat návrh, aby byla zřízena komise pro popularisaci a metody amatérské práce v astronomii.

Ve své přednášce jsem tehdy vyzvedl potěšitelný fakt, že do programu astronomů byla zařazena přednáška a diskuse o úkolech astronomie v lidovýchově. Můžeme to považovat za důkaz, že i vědci sami cítí nutnost zapojení své vědy do praktického života, potřebu sdělovat vědecké poznání milionům pracujících.

Věda potřebuje ke svému rozvoji pevný ideologický základ, který může získat jedině na podkladě dialektického a historického materialismu. Skutečný vědecký pracovník je vázán svým svědomím a zájmem své vědy, poctivě hledá k němu cestu. Stálý vývoj skutečnosti zdokonaluje bez ustání i vědecké poznání, jež se snaží postihnout tento vývoj.

Věda, která se chce platně účastnit socialistického budování, musí se nutně vynasnažit o zlidovění. Těsné spojení s lidem a jeho zájmy neznamena snížení vědecké úrovně, není ani přítěží, ani nepříjemným závazkem, ale naopak nejbezpečnější základnou vědecké práce. Toto spojení dává vědě konkrétní smysl a cíl a získává jí nevyčerpatelný reservoir nových sil.

Zlidovění astronomie je tedy náš přední úkol při budování nového života. Přitom se projeví pravá podstata svobody vědeckého bádání. Svobodná je teprve taková práce, která pracuje v zájmu všech.

Přitom je samozřejmé, že předpokládáme u každého vědeckého pracovníka vědomí zodpovědnosti vůči pracujícímu lidu. Je vyloučeno, aby s šířením vědeckých poznatků - zvláště v astronomii - byly šířeny úpadkové filosofické doktriny, které zle řadí ve vědách západních zemí.

V. I. Lenin napsal tato prorocká slova: "Dříve tvořil veškerý lidský um, veškeren jeho genius pouze proto, aby dal jednomu všemohoucímu techniku a kulturu a druhé zbavil i toho nejnutnějšího - osvěty a rozvoje. Nyní se stanou všechny zázraky techniky, všechny vymoženosti vědy a kultury všemohoucími statkem a od nynějška již nikdy se neobráť lidský um a genius v prostředky násilí, v prostředky vykořisťování".

Končil jsem slovy: "Nestojí za to pracovat ve jménu

tohoto největšího dějinného úkolu, nestojí za to vynaložit pro něj všechny své síly? "

Sjezd byl prvním krokem ke společné spolupráci a byl pro nás uspokojující. Práce naší Lidové hvězdárny na Petříně byla odborníky hodnocena kladně.

Výčet práce Lidové hvězdárny na Petříně i ČAS by byl velmi široký. Dotkl jsem se jen několika událostí, které v té době byly pro ČAS důležité.

Končím slovy zakladatele Čsl. astronomické společnosti ing. Jaroslava Štycha : ČAS má nejen usilovat o zbudování lidových hvězdáren ve všech větších městech republiky, nejen vychovávat dobré amatéry, kteří by pomáhali vědcům, nýbrž má svou popularizační činností zvyšovat kulturní úroveň našeho národa, má se starat o to, aby astronomie pronikla do nejširších lidových vrstev". Podle jeho hesla : "Vědění všem".

V. Jaroš

a je dnes

..... Nerad vzpomínám na úporné boje o zachování ČAS po válce. Došlo k dvojkoľejnosti amatérské astronomické práce a ještě dnes není vztah některých lidových hvězdáren k ČAS dokonale vyhraněn. Velkou a nezaslouženou škodou pro ČAS bylo, že jí byl odňat časopis Říše hvězd, jehož pouhá existence brzdí vznik časopisu Čs. astronomické společnosti.

J. Šimáček

..... Od roku 1961 propaguji astronomii v astronomickém kroužku Klubu pracujících Sezimovo Ústí. Získaná velká přízeň výboru tohoto klubu nám pomohla k vybudování nové Lidové hvězdárny v Sezimově Ústí, vybavené Zeissovým Cassegrainem 150/900/2250 s astrokamerou a dalším zařízením, takže jsme opět v čilém a přátelském spojení s Lidovou hvězdárnou na Petříně a ČAS při ČSAV v Praze.

F. Pešta

..... Ako zamestnanec finančného odboru ONV nemohol som sa hviezdárni v Humennom venovať celý deň, iba po pracovnom čase v úrade. Toto značne hatilo moju činnosť nielen na hviezdárni, ale najmä pri akciách mimo hviezdárne. Viaceré obce sa totiž dožadovali usporiadania astronómiekej prednášky a pozorovania oblohy prenosným ďalekohľadom. Predovšetkým žiadali o to školy zo vzdialených dedín, ktoré nemohli prísť večer na hviezdáren.

Pre tieto účely hviezdáreň zakúpila niekoľko prenosných ďalekohľadov. Takto vyzbrojení mohli sme sa potom vybrať na dediny a usporiadať verejné pozorovania oblohy hviezdárskym ďalekohľadom. Takéto pozorovania boli spojené s odborným výkladom a tešili sa veľkej obľube.

Pri našich začiatkoch na niektorých dedinách sme konštatovali, že ženy sa nezúčastňujú na týchto našich podujatiach. Od mužských som sa dozvedel, že "pozerať do neba" ženy pokladajú za veľký hriech. Že vraj hriešny človek nie je dôstojný tomu, aby odhaľoval božie tajomstvá.

Ale neskôršie aj na týchto obciach priviedla zvedavosť ženy k nám. A takto potom aj ženy s obľubou si začali obzeráť nebeské telesá. Pri tom zavolali svoje priateľky, aby sa tiež prišli pozrieť, veď čudo nikdy ešte nevideli.

Jedna asi 80 ročná starena si tiež dlho pozerala Mesiac v obci Papín a potom zvolala: "Ľudia drahí, já som myslela, že Mesiac je taký hladký ako dlaň a to je predsa druhý svet, lebo tam vidno hory-doly!"

Pri našich prednáškach a pozorovaniach na dedinách zážili sme niekedy aj komické udalosti. Tak napríklad v obci Ľubiša pritiahla skupina chlapov asi 30 ročného chlapa k ďalekohľadu, aby sa pozrel na Mesiac a planéty. On sa však tomu bránil rukami - nohami a kričal na raty. Keď ho však pri-

tlačili k ďalekohľadu, zažmuril oči a nechal sa do neba pozrieť. Pri čom rozčulene povedal: "Ja neviem čítať, ani písať, hlúpy som sa narodil a hlúpy chcem aj zostať až do smrti!"

V obci Jablón pri astronomickej prednáške opýtal sa ma starší muž, či je pravda, že už sa chystajú vystreliť na Mesiac človeka? A po mojej kladnej odpovedi povedal: "To nebude dobrá robota! Ja viem, že ho môžu vystreliť až k tomu mesiačiku. On by sa tam aj zachytil rukami, ale dokedy on tam vydrží takto visieť? Všetkým mu ruky ochabnú a on sa bude musieť pustiť a potom spadne na zem a sa naisto zabije!"

V obci Porúbka usporiadaná bola astron.prednáška s pozorovaním oblohy. Všimol som si, že jeden asi 40 ročný muž sa stále bližšie tlačí k ďalekohľadu, zrejme chce byť prvý pri pozorovaní. Keď som skončil krátku prednášku a započalo sa pozorovanie oblohy, tento muž prišiel ako prvý na radu k ďalekohľadu. Dlhú dobu pozoroval Mesiac a potom odskočil od ďalekohľadu a zvolal: "Ľudia drahé utekajte, lebo to je čarodejník, však tam v ďalekohľade nevidno nič!"

Ale nepochodil, lebo jeho spoluobčania mu vynadali. Takto zahnaný rýchlo sa stratil kdesi a ostatní si veselo pozerali hviezdnu oblohu až do neskorých nočných hodín.

Ja som nepovedal nič. Ani pri iných podobných prípadoch som sa nenahneval. Poznal som náš dobrý pracujúci ľud na východnom Slovensku. Iba z hĺbky duše som ho lutoval, že je zaostalý. Áno, túto zaostalosť zdedil z doby kapitalistickej éry, kedy o šírenie temnoty sa v prvej rade staral klerus.

..... Katastrofa Ľudovej hviezdárne v Humennom úplne mi zničila moje nervy. Nemohol som sa naďalej pozerať na toto zničené dielo mojej dlhoročnej usilovnej práce.

Odišiel som preto predčasne na dôchodok, ako 58 ročný.

Dňa 13. júla 1960 odsťahoval som sa natrvalo z Humenného do Bratislavy.

Ustúpil som teda z arény, v ktorej som celý život viedol kruté boje s osudom, ako porazený toreador. Odišiel som na odpočinok s pevným predsavzatím, že sa už nikdy nebudem venovať astronómii, ktorá mi narobila toľko neprijemnosti a nepriateľov.

Ale keď som sa večer prechádzal okolo vysokých blokov v Bratislave a môj zrak zabľúdil k hviezdám, nemohol som odolieť kúzlu hviezdnej oblohy. Vytiahol som svoj uskladnený teleskop z bedničky a postavil ho vonku na stojan. Začal som si obzerať moje hviezdičky. Ale hneď sa zhromaždili okolo mňa ľudia a ja som nemohol byť taký egoista, že by som im nedovolil pozrieť ďalekohľadom na tú krásnu panorámu nočnej oblohy.

A tak som začal znova zakladať astronomické krúžky aj v Západoslovenskom kraji. Ako krajský astronomický inštruktor chodieval som zasa navštevovať astron. krúžky a prednášať na dedinách. Znovu som nosil môj prenosný ďalekohľad na dediny a neskoro do noci ukazoval ľuďom nebeské telesá.

Mimo to bol som poverený vedením Ľudovej hviezdárne v Hurbanove, ktorá bola roku 1961 obnovená a zahájila svoju činnosť. Pracoval som tam skoro 10 mesiacov a staral sa o zvelabenie hviezdárne. Pre hviezdáreň som objednal optiku od ing. V. Gajduška z Ostravy pre Cassegrainov teleskop o $\emptyset$ objektívu 400 mm, fókus 5600 mm ktorý je teraz pýchou tejto hviezdárne. Aj tu na rôznych miestach som zakladal astronomické krúžky.

Aj teraz ešte stále pracujem v astronómii, robím pozorovanie zákrytov hviezd Mesiacom, sledujem náhodilé kométy i iné úkazy. Mimo toho vediem dva astronomické krúžky v Bratislave, ktoré som taktiež založil.

Pri svojich úvahách došiel som k presvedčeniu, že astronómii musím sa stále venovať, lebo bez nej by som nemohol žiť.

Áno, astronómia je to žiarivé svetlo, ktoré ma viedlo a bude viesť celý život môj!

J. Očenáš

..... Mám plnou dôveru v sílu živého slova, živých výkladů, provázených názornými pomůckami, diapositivy, diagramy, filmem a hlavně přímým pozorováním. Šíření astronomických poznatků stalo se mi životním kredem, smyslem života. Při přednáškách, prosloveh u dalekohledu, besed po širým nebem - a bylo jich mnoho, přemnoho - vždy jsem si byl vědom filosofického dosahu astronomie jako exaktní vědy. Astronomie jako žádná jiná věda staví člověka před nekonečnost prostoru a času, před nádheru a řád kosmu. Často si připomínám Demokritova slova: "Pro ušlechtilou mysl je vlastí celý vesmír". Mám jedno přání: Předat budoucím dědictví astronomie neztenčené a v míru, aby mládež při bloudění labyrintem světa našla v astronomii ráj srdce.

F. Průša

..... Litoval jsem, že při rozhodování o osudech ČAS a jejím přičlenění k Československé akademii věd, zajišťující významnější budoucnost Společnosti, nebylo více dbáno tradic, ze kterých vyrostla.

F. Matěj

..... Přestavba našeho kulturního života zasáhla i naši Společnost, byla reorganisována ve Společnost výběrovou a přičleněna k ČSAV. Stalo se tak pod moudrým vedením dr. Šternberka. I když ztratila svou pozorovací základnu, neboť lidové hviezdárny byly začleněny pod jinou organizační složku, našla svůj "raison d'être" jako spojka mezi vědeckou astronomií a popularisací, našla i náplň své práce v činnosti odborných sekcí, které navazují na úlohy řešené vědeckými ústavy. Dosaže-

né výsledky ukazují, že nová Společnost je na dobré cestě. Ocenit její činnost přísluší již mladším pracovníkům, kteří s ní úzce spolupracují. Nám nezbyvá, než popřát jí mnoho úspěchů do dalších let, aby našla tolik porozumění, podpory i nadšení jako původní ČAS před padesáti léty !

V. Guth

..... Přednášky Bohumila Šternberka, při petřínských sobotách, značně podnítily můj zájem o technickou problematiku astronomických pozorování, a když se pak objevila takzvaná kořistná optika, bylo možno při její demontáži prohloubit praktické znalosti. Stejně i při údržbě, event. některých nových konstrukcích pro přístroje petřínské hvězdárny, na nichž jsem občas brigádnicky pracoval. Také osobní seznámení s Ant. Bečvářem v roce 1946 a pozdějších několik návštěv u něho přispělo ke studiu meteorologicko-optických problémů a indirektně tedy i pro sluneční pozorovací techniku, pro experimentaci s tenkými vrstvami atd. Jakmile mi vnější podmínky dovolily častější denní pozorování, začal jsem s pozorováním slunečního okraje. Z jara a z léta 1953 pocházejí první snímky protuberancí pořízené malým 50 mm koronografem. Z téhož podzimu pochází první aplikace 150 mm Gajduškova reflektoru ve funkci koronografu a detailní snímky protuberancí. Podzim 1954 a jaro 1955 je ve znamení prvních styků s Ivanem Šolcem, známým tvůrcem křemenných dvojlovných filtrů - což přináší dokonalé, jen neklidem vzduchu omezené snímky protuberancí zprvu v Černošicích, později pak i na Petříně, kde jsem zhotovil nástavec s Lyotovým zástínem pro fotografický tubus Königova refraktoru. (Byl to vlastně největší u nás dosud použitý protub.koronograf 21 cm F 340 cm). Současně vytvořil jsem prototyp malého výkonného koronografu ve spolupráci s V. Gajduškem a I. Šolcem a realizoval jej pro soukr. observatoř dr. Alex. Duchoně v Prešově. V červnu 1955 první pokusy s tímto prototypem na Skalnatém a Lomnickém, - též pokusy o koronální čáru spektroskopem - 1956 v lednu v Černošicích poprvé zjištěna zelená koronální čára, pak po zdokonalení spektroskopu 1956 až do konce MGR sledoval jsem i koronu v cca 80 až 100 dnech v roce. Za MGR též součinnost s Astronomickým ústavem ČSAV pokud jde o sledování protuberancí, zejména aktivních. Od léta 1957 rovněž sledování filamentů, erupcí a struktury chromosféry na slunečním disku úzkopropustným dvojlovným filtrem, jehož hlavní součást zapůjčil Astronomický ústav Karlovy university - pan prof. Mohr. Bližší je uvedeno v Říši hvězd i jinde, kde uveřejněna řada pozorovacích referátů či technických pojednání z těchto oborů. Pro některé lidové hvězdárny jsem spolu s ing. Gajduškem konstruoval 10 cm koronografy s použitím dvojlovných filtrů Šolcových z Turnova. Jinak jsem ve stálém styku s petřínskou lidovou hvězdárnou, zejména s J. Klepeštou a pracuji na drobných zdokonaleních z oboru sluneční techniky a fotografie.

Odchýlil jsem se však od původního tematu a rozepsal se spíše o své vlastní práci. Čím byla tedy pro mne ČAS ?

Předně mohu říci, že jsem si vůči ní zachoval stále ten vřelý srdečný vztah, který jsem získal v mládí bez ohledu na to, jaké personální a organizační změny Společnost během těch 50 let prodělala. Souvisí to asi s tím, že můj vztah k astronomii zůstal přes některé odbornější práce prakticky vztahem zvědavého amatéra, a že jsem se také hlavně stýkal s pracovníky podobných oborů, abych si s nimi mohl o předmětech společného zájmu pohovořit. Ve Společnosti jsem našel kromě již jmenovaných, řádu členů, jichž si velice vážím a s některými navázal i bližší přátelství. Společnost představovala pro mne však nejen jakousi základnu společných zájmů, ale poskytla mi též často efektivní pomoc a usnadnila některé zajímavé práce. Vždy rád vzpomínám na styky se sluneční sekci v Ondřejově, rád se tam opětovně podle možnosti vracím, stejně i na styky s pražskou odbočkou, s níž občas rád beseduji o společných zájmech na Petříně. Velmi si vážím i přátelství astronomického kolektivu v Planetáriu i na Petříně a na některých jiných lidových hvězdárnách.

K. Hermann-Otavský

..... Pro mne patrně bude vždy hlavním smyslem práce v ČAS snažit se pomoci těm, kdo se chtějí věnovat astronomii. Určitě to není jediný úkol ČAS a patrně ani ne hlavní - vždyť zaměstnání v astronomii může u nás vždy najít jen několik jednotlivců. Ale jeden z důležitých našich úkolů to je. Velikým úsilím mnoha lidí podařilo se přivést naši astronomii profesionální i amatérskou na velmi dobrou úroveň. Srovnání s poměry před třiceti léty nás musí naplnit radostí. Porovnejme tehdejší vybavení našich vědeckých ústavů s dnešní sluneční laboratoří, meteorickým radarem a dvoumetrem na Ondřejově. A kolik bylo tehdy lidových hvězdáren a kolik a jaké máme teď.

Jenže teď musíme usilovat o to, aby všechny tyto výmnoženosti nepřišly vniveč, abychom dokázali vychovat generaci nástupců, kteří by mohli pokračovat v naší práci a dělat ji lépe. ČAS sehrála velmi důležitou úlohu ve výchově dnešní generace odborníků. Její zásluhy o naši profesionální a lidovou astronomii si možná ani všichni dostatečně neuvědomujeme. Ale nyní je třeba v tomto díle pokračovat.

Položme si otázku: Má každý student, talentovaný pro vědeckou práci, možnost poznat astronomii? Obávám se, že situace není tak růžová jak by se zdálo. Před takovými deseti - patnácti léty se astronomie popularisovala mnoho, snad přibýlí. Pak přišla reakce, počet návštěvníků na přednáškách klesl ze stovek na desítky a i na jedince. Činnost osvětových besed byla silně zatlačena televizí, ale televize ji nenahradila. Patrně valná většina diváků dá přednost dobré zábavě před naučnou přednáškou (já také), ale občas by mnohý z nich patrně rád přeladil na jiný kanál a poslouchal třeba něco o astronomii. Ta možnost není a televize zdaleka nevyužívá té jedinečné okolnosti, že tolik věcí se posluchači přiblíží, když je možno znázornit je obrazem.

V tomto ohledu má jistě rozhlas lepší pořady. Ani tisk se k astronomii nechová zrovna macešsky. Přece však se obávám,

že pro širokou veřejnost i pro redaktory dnes bohužel splynula astronomie s kosmonautikou. Astronom je pro mnohé naše spoluobčany člověk, který pozoruje přelety kosmických lodí a přijímá pozdravné depeše od kosmonautů. Spojení s kosmonautikou snad přiláká mnoho mladých lidí s fantazií a technickými sklony - ale ti, kdo mají zájem o přírodu, o fyziku a matematiku, mají tu možnost poznat, jaká je pravá povaha astronomického bádání?

Namítnete snad, že máme dostatek astronomické literatury. Nakladatelství a knihkupectví vám dokonce prohlásí, že astronomické literatury je přemíra. Je to pravda? Bojím se, že se zase směšuje polonovinářské psaní o kosmonautech s populárně vědeckou literaturou. Nevěříte? Tak si představte, že za vámi přijde student a bude chtít něco vědět o hvězdách, mlhovinách, o galaxiích. Jakou knížku mu nabídnete?

Ale předpokládejme, že je dostatek možností, aby se kterýkoliv mladý člověk dověděl o astronomii. Máme možnost ho pak vést k hlubšímu studiu? Velmi často ne, protože prostě o něm nevíme. Nežije-li náhodou ve větším kulturním centru, nedovíme se o něm, a on patrně ne o nás. Říše hvězd je podle mého mínění dobrý časopis, ale okruh čtenářů je dosti omezený. Naše Společnost sama časopis nemá a nemá možnost na sebe upozornit. Matematikové, fysici, chemici, botanici atd. mají styk se středoškolskou mládeží prostřednictvím učitelů - my ne.

Pokoušeli jsme se o nejednu akci, která by nám získala astronomický dorost : semináře, praxe na vědeckých ústavech, letní škola astronomie. Úspěch prozatím rozhodně neodpovídá potřebě. Nevím už, jak bychom měli vyhledat mladé lidi, kteří by mohli a chtěli dělat astronomii. Je možno namítnout, že studenti matematiky a fysiky na universitách mají možnost věnovat se astronomii. Jistě, ale to už často bývá pozdě na volbu. Kromě toho velmi cenná léta jsou právě středoškolská, kdy je hlava otevřená, tak snadno se člověk učí a má při tom poměrně daleko nejvíce volného času. Stačilo by poradit, co a jak studovat a musí to být na naší nové generaci příznivě znát.

..... A tak tedy skončím nestylově. Já vím, mělo by se napsat : naší Společnosti je padesát, ať tedy žije a vzkvétá. Ale snad bude rovnocenné a konkrétnější, když se přiznám, že mne nejvíce zajímá, existují-li i dnes u nás mladí lidé, kteří po večerech okukují oblohu a zkoušejí, zda lze třebaš pěticentimetrovým neachromatickým objektivem rozložit dvojhvězdu o vzdálenosti složek 5". Zdá se mi pro naši další práci, pro budoucnost naší astronomie, strašně důležité je najít.

M. Plavec

Do tohoto čísla svými vzpomínkami přispěli:

Karel Č a c k ý, Praha
ing.Vilém G a j d u š e k, čestný člen ČAS, Ostrava
univ.prof.dr.Vladimír G u t h DrSc., člen korespondent ČSAV
a SAV, Ondřejov
dr.Karel H e r m a n n - O t a v s k ý, Černošice
zasloužilý učitel Václav J a r o š, nositel Řádu práce, čestný
člen ČAS, Praha
František K a d a v ý, nositel vyznamenání Za vynikající prá-
ci, Praha
Josef K l e p e š t a, zakládající člen ČAS, Praha
ing. Jaroslav K n o t e k, Praha
univ.prof.dr.Zdeněk K o p a l, Manchester, Anglie
František M a t ě j, Praha
Ján O č e n á š, Bratislava
prof.Alois P e ř i n a, čestný člen ČAS, Brno
František P e š t a, Tábor
dr.Miroslav P l a v e c CSc., Ondřejov
prof.dr. František P r ů š a, Hradec Králové
ing. Josef Š i m á č e k, Praha
Jindřich Z e m a n, Hradec Králové

Tyto zprávy rozmnožuje pro svou vnitřní potřebu Česko-slovenská astronomická společnost při ČSAV (Praha 7, Královská obora 233). Řídí redakční kruh: předseda J.Grygar, tajemník P. Andrlé, členové P.Ambrož, H.Dědičová, L.Kohoutek, Z.Kvíz, P.Lála, M.Plavec, P.Příhoda, J.Sadil, Z.Sekanina. Technická spolupráce: J.Bělovský, H.Svobodová.

Příspěvky zasílejte na výše uvedenou adresu sekreta-
riátu ČAS. Uzávěrka tohoto čísla byla 19.10.1967.
Výtisk je neprodejný.